Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
Францішак БАГУШЭВІЧ

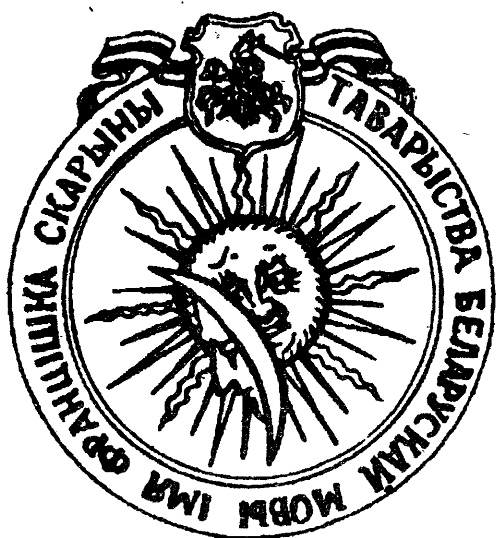

НАША СЛОВА

Штотыднёвая газета
(Выходзіць з сакавіка 1990 г.)

№ 2 (266)

10 студзеня 1996 г.

Кошт — 1000 рублёў

ПОСТУП ТЫДНЯ

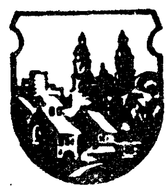

○ **ПАЧАЛА СВАЮ ПРАЦУ ПЕРШАЯ СЕСІЯ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ 13 СКЛІКАННЯ.**

○ ***У СУВЯЗІ З ІНАЎГУРАЦЫЯЙ ПРЭЗІДЭНТА РЭСПУБЛІКІ ПОЛЬШЧА АЛЯКСАНДРА КВАСЬНЕЎСКАГА*** *кіраўнік беларускай дзяржавы Аляксандр Лукашэнка накіраваў яму тэлеграму, у якой, у прыватнасці, гаворыцца: «Спадзяюся, што традыцыйна добрасуседскія і дружалюбныя адносіны нашых дзяржаў, плённыя іх кантакты па розных напрамках двухбаковага супрацоўніцтва будуць садзейнічаць паляпшэнню дабрабыту польскага і беларускага народаў, умацаванню міру ў Еўропе і ва ўсім свеце».*

○ **«АСНОВАЙ ЗАКОНАТВОРЧАЙ РАБОТЫ НОВАГА ВЯРХОЎНАГА САВЕТА ПАВІННЫ СТАЦЬ НАМАГАННІ ДЭПУТАЦКАГА КОРПУСА ПА РЭФАРМАВАННІ ГРАМАДСТВА»** — так лічыць дэпутат парламента, старшыня суда з Ваўкавыска Васіль Скок. Да ўсяго ён перакананы, што для таго, каб перавесці беларускую эканоміку на рынсчныя адносіны, трэба гэтаму Вярхоўнаму Савету праводзіць цвёрдую палітыку па ўмацаванні суверэнітэту Рэспублікі Беларусь. Хочацца верыць, што так думаюць у нашым новым Вярхоўным Савеце большасць дэпутатаў.

○ ***АБ'ЁМ ТАВАРНАЙ ПРАДУКЦЫІ ЗА 11 МЕСЯЦАЎ МІНУЛАГА ГОДА*** *— 70557 млн. рублёў, што склала да ўзроўню 1994 года 100,9 працэнта, аб'ём рэалізацыі — 64516 млн. рублёў. Выпушчана тэхналагічнага абсталявання — 11816 адзінак. У сувязі з паніжэннем пакупніцкага попыту знізіўся аб'ём выпуску тавараў народнага спажывання.*

○ **НАПРЫКАНЦЫ МІНУЛАГА ГОДА Ў ГАЗЕТНЫХ ШАПІКАХ І Ў ГРАМАДСКІХ РАСПАЎСЮДЖВАЛЬНІКАЎ ДРУКУ З'ЯВІЛАСЯ ВЫДАННЕ ПАД НАЗВАЙ «ПИКНИК».** Яшчэ адна расійскамоўная газета! На жаль, яе шэф-рэдактарам з'яўляецца чалавек, які добра валодае беларускай мовай.

○ ***СПОЎНІЛАСЯ 20 ГАДОЎ*** *узорнаму драматычнаму тэатру Палаца культуры і тэхнікі Менскага аўтамабільнага завода. З гэтай нагоды ў тэатры адбыўся ўрачысты вечар.*

○ **СТВОРАНА І ЗАРЭГІСТРАВАНА Ў МІНІСТЭРСТВЕ ЮСТЫЦЫІ НАШАЙ КРАІНЫ** аддзяленне міжнароднай асацыяцыі «Саюз дызайнераў». Асноўная мэта новай арганізацыі — развіццё творчай дзейнасці беларускіх дызайнераў, кансалідацыя творчых магчымасцяў сяброў Саюза дызайнераў у справе развіцця дызайну на міжнародным узроўні. Старшынёй праўлення АМА «Саюза дызайнераў» абраны Анатоль Цехановіч.

○ ***ПА РАСПАРАДЖЭННЮ КІРАЎНІКА АДМІНІСТРАЦЫІ ПРЭЗІДЭНТА БЕЛАРУСІ МІХАІЛА МЯСНІКОВІЧА З 25 СНЕЖНЯ 1995 ГОДА ПА 1 ТРАЎНЯ ГЭТАГА ПРАВОДЗІЦЦА КОНКУРС*** *на лепшы тлумачальны тэкст да Дзяржаўнага герба і Дзяржаўнага сцяга нашай краіны, якія ў свой час былі прапанаваны ў якасці дзяржаўных самім Прэзідэнтам. Для пераможцаў конкурсу ўстанаўліваюцца дзве першыя прэміі — у памеры 50 мінімальных заробкаў кожная і дзве другія — у памеры 30 мінімальных заробкаў кожная. Будуць чатыры пераможцы, а значыць, калі тэксты будуць напісаны рознымі людзьмі, то яны, гэтыя тэксты будуць розныя і, значыць, у нас будзе адобрана чатыры віды Дзяржаўных гербаў і Дзяржаўных сцягоў, хаця колеры сімвалаў застануцца нязменнымі. Цікавы конкурс!*

На Калядах у народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава

Напярэдадні Новага года да Васіля Уладзіміравіча і яго жонкі Ірыны Міхайлаўны завіталі ветэраны-дэмакраты са святочнымі віншаваннямі і пажаданнямі. Адбыліся вясёлыя калядкі з пірагамі, абрадавымі песнямі і жартамі. Адбылася таксама зацікаўленая гаворка на палітычныя тэмы — куды ж ад гэтага падзецца! Гаварылі пра партыі і рухі і, вядома ж, пра БНФ. Сённяшняе становішча БНФ «Адраджэньне» В.Быкаў ахарактарызаваў, як нармальнае ў дадзенай сітуацыі. Невялікі адсеў у арганізацыі адбыўся, але асноўныя сілы засталіся, чым не можа пахваліцца ніводная іншая партыя. І гэта, канешне, выдатна. Добра і тое, што ў той час, як, на думку Васіля Уладзіміравіча, амаль усе іншыя партыі створаны спецслужбамі і ўладамі, БНФ гэтага пазбегнуў. Усё-такі яго мы стварылі самі, гаворыць пісьменнік, стварылі знізу, і з-за гэтага паляцела ўсё кіраўніцтва тагачаснай кампартыі Беларусі — за тое, што яно «прашляпіла» ўтварэнне Фронту. Вядома, хацелася б, каб БНФ перамагаў на выбарах, адзначыў далей гаспадар вечарыны, аднак, на жаль, у такіх умовах нацыянальна-дэмакратычная арганізацыя перамагчы не можа. Гэта немагчыма, таму што выбары праводзяцца пад эгідай улад, якія шчыруюць і ў выбарчых камісіях, і ў спецслужбах яшчэ задоўга да саміх выбараў. Няхай усе 100% прагаласуюць за Пазьняка ў Смаргоні, усё роўна акажацца, што не хапае дваццаці або нават пяці галасоў...

Нельга наракаць ні на палітыку, ні на тактыку, ні на кандыдатаў БНФ, лічыць Васіль Быкаў, яны ўсе ні пры чым. Выбары праводзіў Прэзідэнт. І ён паставіў задачу: з БНФ ніводнага чалавека!..

Пабудаваць такімі метадамі правапарадак, лад жыцця немагчыма — нават зладзіць больш-менш эканоміку, каб народ накарміць, сказаў Васіль Быкаў. Пагэтаму, рана ці позна, усё гэта рухне. Дык вось: тады ўспомніць той жа электарат выбаршчыкаў, гэты самы народ наш дэнацыяналізаваны пра БНФ. Але ўся справа ў тым, што эканоміка можа аказацца ў такім становішчы, бядотным і гаротным, што і БНФ нічога не зможа з ёю зрабіць. Ужо знешні доўг Беларусі складае 2 мільярды долараў. Унутраны ж складае каля 3-х мільярдаў. Супрацоўнікі амерыканскага інстытута Адама Сміта, якія вывучалі нашу эканоміку, зрабілі заключэнне, што Беларусь праядае будучыню наступных пакаленняў. Гэта значыць, занепакоена кажа народны пісьменнік, што ёсць на нашых сталах — у нашых унукаў ужо не будзе. А мы ўсё яшчэ дамагаемся крэдытаў, якія таксама пойдуць на праяданне...

Якое ж выйсце? Ці трэба вынаходзіць нейкія хітравумныя выхады? Не, перакананы Васіль Быкаў, трэба проста паглядзець, як ідуць справы ў нашых суседзяў-украінцаў, я не кажу ўжо пра Прыбалтыку або Польшчу. І пайсці па гэтым шляху. Браць тое, што патрэбна, што дае выйгрыш нейкі ў суседзяў, і, наадварот, пазбягаць памылак, каторых яны не пазбеглі. Гэта заўсёды выйгрыш таго, хто ідзе ззаду. І гэта ў нас не робіцца.

Памятаеце, як адбываліся прэзідэнцкія выбары? — звяртаецца да гасцей Васіль Быкаў. Колькі тады дзён і начэй БНФ і Пазьняк не спалі, выпрацоўвалі выбарчую праграму. У той час як супернік выйшаў без усялякай праграмы, з адным лозунгам «Далоў карупцыянераў!» І перамог. І цяпер у яго нічога няма. Метадам імправізацыі ён хоча нечага дасягнуць...

Закранаючы палітычную сітуацыю ў Расіі, Васіль Быкаў адзначыў, што да ўлады могуць прыйсці камуністы, а паколькі вядома, што такое камуністычная ідэалогія і практыка, то можна прадказаць і іх наступствы. Могуць прыйсці да ўлады і авантурныя сілы, якія называюць сябе прагматыкамі, а ў саміх грымучая сумесь чырвонага з карычневым. У нас перамог іменна такі варыянт — чырвона-карычневы.

Ірына КРЭНЬ.

На здымках У.Кармілкіна: Васіль Быкаў; Васіль Уладзіміравіч (у цэнтры) **і Ірына Міхайлаўна** (першая злева) сярод ветэранаў.

На Каляды ва ўправе БНФ «Адраджэньне». Дзяцей забаўляе артыстка Людміла Вольская.

Фотаздымкі Уладзіміра КАРМІЛКІНА.

АСТРАВОК БЕЛАРУШЧЫНЫ Стар. 2.

ЗНІКАЮЦЬ ГАЛАСЫ Стар. 3.

«Зніч» у будучых настаўнікаў

Сустрэчы з творчымі людзьмі нярэдкія ў Менскім педагагічным каледжы. Іх арганізоўваюць і праводзяць намеснік дырэктара па выхаваўчай рабоце Іван Іванавіч Сташулёнак, выкладчыкі беларускай мовы і літаратуры. Вось і нядаўна ў нас было вялікае свята: у госці да навучэнцаў і выкладчыкаў завітаў Беларускі паэтычны тэатр аднаго артыста «Зніч». Кіруе гэтым невялікім самабытным калектывам вядомая артыстка Галіна Дзягілева.

Гэта не першая наша сустрэча са «Znічам». Навучэнцы каледжа — будучыя настаўнікі беларускай мовы і літаратуры, пачатковай школы — неаднойчы бывалі на спектаклях «Зніча», глядзелі пастаноўкі «Белы сон», «Маленькі анёлак», «Дабравесце ад Уладзіміра». Акрамя спектакляў, «Зніч» наладжвае сустрэчы з вядомымі дзеячамі беларускай літаратуры і культуры Васілём Быкавым, Рыгорам Барадуліным, Вольгай Іпатавай, Артурам Вольскім. І гэтым разам Галіна Дзягілева прыйшла не адна. У паэтычным спектаклі «Зорка Палын» па паэме Сяргея Законнікава «Чорная быль» удзельнічалі аўтар і славуты музыка Уладзімір Пузыня.

Уважліва, затаіўшы дыханне, слухалі і глядзелі навучэнцы тое, што адбывалася на сцэне ўтульнай актавай залы нашага каледжа. Як заўсёды, захопленай і шчырай была Галіна Дзягілева. Пранікнёна лавілі кожнае слова Сяргея Законнікава, які чытаў раздзелы з паэмы, расказваў пра ўражанні ад паездкі ў чарнобыльскую зону, пра ўбачанае там, пра работу над творам. Мастацкае чытанне Г.Дзягілевай і аўтара суправаджалася музыкай У.Пузыні на беларускай дудзе. Усе звярнулі ўвагу на гэты нязвыклы інструмент, на таленавітую ігру музыкі.

Мы нібы наяву перажылі трагедыю беларускага Палесся, падзеі, якія амаль 10 гадоў назад адбыліся там, на паўднёвым усходзе краіны. Асабліва ўразілі раздзелы «Чарнобыльскі воўк», «Пераліванне крыві», «Марадзёр».

Твор складаецца з трынаццаці раздзелаў. Гэтая лічба невыпадковая, бо спрадвеку «13» было сімвалам бяды.

Кожнаму раздзелу паэмы папярэднічае эпіграф (з народнай песні, прымаўкі ці калыханкі). Да апошняга трынаццатага раздзела, які называецца «Палыновая зорка», паэт абраў эпіграфам радкі з народнай песні:

Ой, палын мой, палынок,
Палын — горкая трава,
Гарчэй цябе, палыночак,
Ва ўсім полі ды няма.

А трагедыя народа працягваецца, сваё «багатае жніво» Чарнобыль збірае і зараз: кожны дзень і кожнае імгненне. Лейтматывам гучалі словы: мы ўсе перад пагрозай не толькі радыяцыйнага, але і духоўнага Чарнобыля.

Завяршыўся спектакль. Але навучэнцы доўга не адпускалі гасцей. Да кожнага з іх было шмат пытанняў. Так, ва Уладзіміра Пузыні цікавіліся ягонай дудой, як і з чаго яна зроблена. Аказалася, што рабіў яе сам майстра па даўніх апісаннях і чарцяжах — раней яны былі нярэдкімі на Беларусі. Дзякуючы руплівасці такіх талентаў, як Уладзімір Пузыня, вяртаюцца пакрысе з небыцця нашы старажытныя музычныя інструменты.

А Сяргей Законнікаў гаварыў пра ролю паэта ў жыцці грамадства, казаў, што нельга быць абыякавым да сваёй гісторыі і літаратуры, да народных традыцый і сучаснасці.

Былі шчырыя апладысменты і кветкі гасцям, віншаванне з творчай удачай на сцэне. А потым былі аўтографы Сяргея Законнікава на сваіх кніжках удзячным гледачам і бібліятэцы каледжа.

Алесь ЧЭЧАТ,
выкладчык беларускай мовы і літаратуры Менскага педагагічнага каледжа.

Падрабязнасці!

Астравок беларушчыны

З дырэктарам менскага кінатэатра «Змена» Нінай Міхайлаўнай Макрыцкай гутарыць карэспандэнт «Нашага слова» Людміла РУБЛЕЎСКАЯ

— Ніна Міхайлаўна, я шмат чула пра тую працу на глебе беларускага адраджэння, якую праводзіць кінатэатр «Змена». А як Вы трапілі на гэтую пасаду? Як робяцца дырэктарамі кінатэатраў?

— Так склалася, што ўсё сваё жыццё я працавала на грамадскіх работах. У камсамоле працавала з творчай моладдзю. Давялося быць і ў аб'яднаным камітэце прафсаюзных арганізацый тэатральна-глядзельных калектываў горада... Потым трапіла ў кінафікацыю. Пасля прапанавалі пайсці ў кінатэатр «Змена»...

— Камсамол — і раптам беларушчына...

— Ну, чаму ж «раптам»... Беларушчына — гэта маё, кроўнае. Я родам з Палесся, маю адукацыю філолага, скончыла педагагічны інстытут. Ганаруся, што сярод маіх настаўнікаў быў Фёдар Міхайлавіч Янкоўскі.

— А як вызначыўся накірунак працы кінатэатра?

— Калі я ішла на гэтую пасаду, мне прадпрыемства «Кінавідэапракату» вызначыла такі накірунак: супрацоўніцтва з кінастудыяй «Беларусьфільм». Напачатку спрабавала проста пракатваць мастацкія фільмы гэтай кінастудыі. А пасля «выйшла» на студыю «Летапіс». Там пазнаёмілася з такімі унікальнымі людзьмі, як Уладзімір Халіп, Самсон Палякоў, Алена Банад, і лічу, што займела самых добрых сяброў і дарадчыкаў. Праз іх — з Юрыем Цвятковым, Аляксандрам Шпадарэвічам. Усе мае прапановы заўсёды знаходзяць на студыі «Летапіс» водгук. Так што цяпер наша асноўнае супрацоўніцтва — з гэтай студыяй.

— Студыя «Летапіс» спецыялізуецца на дакументальным кіно... А яно лічыцца куды менш папулярным за мастацкае...

— Але наладзіць супрацоўніцтва з гэтай студыяй мяне прымусіў менавіта глядацкі попыт. Аднойчы я сабрала ў сябе арганізатараў пазакласнай пазашкольнай работы школ нашага раёна, і яны папрасілі мяне паспрыяць, каб дзеці атрымалі магчымасць глядзець фільмы, звязаныя са школьнай праграмай, напрыклад, экранізацыі твораў, фільмы па гісторыі, пра вядомых асоб Беларусі. Аказалася, на студыі «Летапіс» існуе цэлая праграма фільмаў пад назвай «Адраджэнне» — «Кірыла Тураўскі», «Чарадзей Полацкі», «Францішак Скарына», «Тамаш Зан» і мноства іншых. Ёсць стужкі і пра Забэйду-Суміцкага, і пра Ларысу Геніюш, і пра Данчыка, і пра Караткевіча... Зацікаўлены ў арганізацыі праглядаў такіх фільмаў і нашы дарослыя гледачы — са школаў раёна, тэхнікума прадпрымальніцтва, інстытута сучасных ведаў, цэнтра прафтэхадукацыі, вышэйшай гандлёвай вучэльні. Наладзілася супрацоўніцтва і з інстытутам павышэння кваліфікацыі настаўнікаў. У нас адбыўся прагляд фільма «Край перакуленых нябёсаў», на які прыйшлі настаўнікі ад гэтага інстытута, прывялі з сабою вучняў. У зале — у нас адна маленькая зала — на 100 месцаў, — сабралася ўтрая больш гледачоў, чым яна можа змясціць. На сустрэчу прыйшлі герой фільма — Васіль Быкаў, рэжысёр Сяргей Пятроўскі, сцэнарыст Рыгор Барадулін, вядомыя кінематаграфісты Халіп, Цвяткоў... Адбыўся яшчэ адзін прагляд з удзелам Васіля Быкава — фільма «На Чорных Лядах», прычым прагляд, можна сказаць, закрыты — бо мне не дазволілі рабіць рэкламу на гэты фільм. На праглядзе мы дадалі да яго дакументальную стужку «Рэха збройнага чыну», пра Слуцкае паўстанне 1920 года. Сустрэчу вёў Генадзь Бураўкін. Прыйшоў Васіль Быкаў, рэжысёр Панамароў, кінематаграфісты Халіп, Мароз... Вядомыя людзі заўсёды ахвотна ідуць сюды.

— Фактычна ў вашым кінатэатры зладжаны беларускі клуб, і праца яго не абмежавана толькі праглядам фільмаў...

— Жыццё само падказвае формы працы. Так выйшла са святам Дзяды. Наш кінаглядач на гэтай вечарыне змог пачуць шчырае, пранікнёнае беларускае слова пробашча касцёла святых Сымона і Алены Уладзіслава Завальнюка, цудоўны выступ паэта Сяргея Грахоўскага. Цэлую праграму спецыяльна да нашага свята падрыхтаваў хор пеўчых Галіны Смоляк. На вечарыне спявала дачка кампазітара М.Равенскага Вольга Аляксеенка-Равенская. Гучаў экзэрсіс у выкананні на цымбалах вучаніцы школы № 86, сумавала дудачка Уладзіміра Пузыні. Зала стоячы спявала «Магутны Божа». Вечарына цягнулася даўжэй запланаванага часу. Цяпер плануем мерапрыемствы да Дня Незалежнасці. Дарэчы, пасля святкавання Дзядоў да мяне звярнулася грамадская суполка «Беларуская хатка». Яны папрасілі, каб у нас базавацца, праводзіць свае вечарыны, а мы каб дапамаглі ім з фільмамі. Зараз мы арганізавалі прагляд гэтай суполкай фільмаў «Вяртанне Міхася Забэйды-Суміцкага», «Вянок цярновы васількоў». На сустрэчу прыйшоў прафесар Мікалай Грынчык, адзін з аўтараў сцэнарыя Цішчанка, рэжысёр Людгард Гідравічус. Адбылася цікавая, шчырая размова. «Беларуская хатка» папрасіла зладзіць для іх прагляд «Сівой легенды» па Караткевічу.

— А многа на Вашых праглядах бывае гледачоў «незапланаваных», з «вуліцы», якія проста прыйшлі ў касу і купілі білет на выпадковы сеанс?

— Ёсць і такія. Напрыклад, на нашу імпрэзу на Дзень Незалежнасці прыйшлі тыя, хто хацеў, з горада. Я дала рэкламу ў газеты, на шчыты...

Нашу размову з Нінай Міхайлаўнай перапыніў тэлефонны званок. Незнаёмы глядач, крыху здзіўлены пачутай у адказ беларускай мовай, пытаўся «баевікоў»... Такіх у рэпертуары «Змены» не аказалася, але быў сеанс прыгодніцкай кінастужкі «Таямніца залатой цясніны»...

— Што, Ніна Міхайлаўна, «народ» патрабуе «баевікоў», эротыкі?

— Куды ад гэтага падзенешся. На такія фільмы агітацыю не вядзём. Мы ўважліва ставімся да фільмаў, якія нешта ў сабе нясуць, выказваюць грамадзянскую пазіцыю, даюць веды пра айчынную гісторыю, яе вядомых асоб.

— А ці не было такога, калі выпадковы глядач, трапіўшы на вашы прагляды, выказваў незадаволенасць?

— Часцей чую словы падзякі. Людзі рады, што ёсць такі куточак, куды можна прыйсці, каб адчуць беларускасць.

— А як з фінансавай падтрымкай?

— Разабраліся нарэшце са сваімі камерсантамі. Адну залу здалі пад магазін — там зроблена ўсё з густам. Ёсць выставачная зала, адбываюцца прагляды фільмаў на маніторах. Наша фае ўзяла фірма «Прафорг» і пераабсталявала яго ў шыкоўны двухпавярховы ўтульны бар. З намі супрацоўнічаюць маладыя прадпрымальнікі, людзі з густам і добразычлівасцю. Гэта дырэктар фірмы «Фрамаствест» В.М.Ільянкоў, кіраўнік ААА «Прафорг» В.Е.Шах. Нашы кінагледачы, наведвальнікі кінатэатра могуць пасядзець у бары «Эвелін», адведаць па-майстэрску прыгатаваныя стравы беларускай кухні, проста адпачыць, паслухаць музычныя запісы.

Бар запрашае ўсіх наведвальнікаў штодзённа з 11.00 да 23.00.

— Якія планы ў кінатэатра на першыя месяцы 1996 года?

— Ёсць у нас рубрыка «Літаратурныя героі на экране». Для школ будуць паказаны экранізацыі твораў Шамякіна, Мележа, Купалы.

Плануецца прагляд стужкі «Дзікае паляванне на каралёў» пра Уладзіміра Караткевіча. Яна па сцэнарыю Рыгора Барадуліна, зняў Сяргей Лук'янчыкаў. Вяла я перамовы з Віктарам Дашуком, які здымае фільм пра Барбару Радзівіл. Хочацца, каб усё новае было тут. Плануем сустрэчу з Ул.Арловым, пісьменнікам, рэжысёрам сп. Гайдуком, прагляд дакументальных кінафільмаў «Полацкія лабірынты», «Семіон Полацкі». Прапанавалі арганізацыям, што з намі супрацоўнічаюць, на выбар цэлы шэраг мерапрыемстваў. Арганізатары па выхаваўчай рабоце школ і навучальных установаў абмяркоўваюць іх у сваіх калектывах.

— Праца разнастайная і, пэўна, турботная.

— Але жыццё без гэтага такое шэрае. Як можна працаваць з тым хлудам, што нам прапануюць? Вось і імкнецца наш нешматлікі, але працавіты калектыў шукаць нешта новае, што было б цікава людзям, каб нашы мерапрыемствы ператварыць у святы.

— Дзякую за гутарку. Жадаю плёну ў вашай шчырай працы па стварэнні астраўка беларускай культуры.

Уражанні

Ачмурэнне камунізмам

У гарадскім Палацы культуры ў Дзень пажылых людзей быў канцэрт. Сабралася чалавек трыста ці больш пенсіянераў, інвалідаў вайны і працы. Са сцэны звыш дзвюх гадзін гучалі расійскія, украінскія народныя і сучасныя песні. І толькі адна — нібы адчэпнага — беларуская: «Цячэ вада ў яры». І ўсё! А потым з сатырычнымі прыпеўкамі на расійскай мове, пад баян, выступіла мажная жанчына гадоў пад семдзесят. І стала расхвальваць мінулае, даперабудовачнае жыццё, разносіць у пух і прах «злую перестройку», якая, бачыце, развaліла СССР, развязала рукі розным камерсантам і спекулянтам, дазволіла ім набіваць кішэні мільёнамі долараў, а простым людзям — ісці жабраваць. І ва ўсіх гэтых бедах спявачка-куплетчыца абвінавачвала... дэмакратаў, што «дорвались до власти».

Што тут тварылася ў зале! Дзядулі і бабулі ажно ўскоквалі з крэслаў, крычалі «праўда!», «біс!», пляскалі над галовамі ў ладкі, гатовы былі выбегчы на сцэну і расцалаваць «праведніцу». Ачмурэнне камунізмам працягваецца.

Не дзіва, што на выбарах у гарадскі Савет такія апантаныя выбаршчыкі забалатавалі вядомага ў горадзе кіраўніка буйной камерцыйнай фірмы, які ўносіць сёе-тое і ў бюджэт горада. Затое дружна аддалі галасы шасці кандыдатам ад партыі камуністаў, людзям, далёкім ад рэформаў. Адкуль ведаць тым бабулям і дзядулям, што камерцыйны гандаль («проклятые спекулянты-лавочники») у тавараабароце горада і раёна складае ўсяго шэсць працэнтаў. А дэмакратаў з ліку выбраных у гарсавет дэпутатаў мо два ці тры чалавекі.

Міхась ТЫЧЫНА.
г.Слуцк.

Сусвет чалавечы

Прыгожае — у малым?

Пакуль «акулы капіталізму» разам з камуністамі-звышінтэрнацыяналістамі выношваюць планы, як заганяць народы ў звышдзяржавы, у Заходняй Еўропе падобна на тое, што паціху шырыцца рух за пераўтварэнне занадта вялікіх і таму груваcткіх дзяржаў у малыя. У сродках масавай інфармацыі Англіі з'явіліся паведамленні аб ініцыятывах грамадзян па захаванні акаляючага асяродку шляхам падзелу краіны на «біялагічныя рэгіёны», што нагадвалі б па сваёй будове швейцарскія кантоны-камуны. Англічанін Нікалас Элберы, па прафесіі псіхатэрапеўт, выдаў кнігу пад кідкаю назваю «Як выратаваць свет», дзе развівае канцэпцыю, што «прыгожае — у малым». У яго, на здзіўленне іранічным журналістам, знайшлося нямала прыхільнікаў, якія перакананыя, што чым большая дзяржава, тым горш у ёй жывецца простаму чалавеку, тым большая адчужанасць народа ад уладаў. Апытанне грамадскай думкі паказала, што палова маладых брытанцаў упэўненыя: няма нічога больш далёкага ад іх, чымся ўрад, дзяржава, розныя афіцыйныя ўстановы і іхняе чынавенства. На думку Элберы, самае лепшае, калі насельніцтва краіны не будзе перавышаць 12 мільёнаў чалавек. Дзяржава павінна дзяліцца на раёны-камуны з колькасцю насельніцтва да 5 тысяч чалавек, а 20 такіх раёнаў павінны састаўляць кантон са сваім міні-парламентам. Нямала людзей з такімі настроямі групуюцца вакол «зялёных» — змагароў за ахову прыроды. Гэтая ідэя таксама падабаецца і брытанскім язычнікам — іх каля двухсот тысяч, адзін з лідэраў якіх — зноў жа псіхатэрапеўт — Руфус Оўклі перакананы, што гэта адзіны шлях вярнуць уладу самому чалавеку.

Л.М.

Даты і падзеі ў студзені

Сёлета спаўняецца 835 гадоў як полацкі майстар Лазар Богша стварыў шэдэўр старажытнабеларускага мастацтва — крыж Ефрасінні Полацкай.

Сёлета спаўняецца 90 гадоў як Марцін Кухта заснаваў (1906) у Вільні друкарню, дзе выдавалася газета «Наша ніва», творы Ф.Багушэвіча, М.Багдановіча, Я.Коласа, Цёткі, К.Буйло і інш.

11 студзеня — спаўняецца 150 гадоў Г.Х.Татуру (1846—1907), беларускаму гісторыку, археолагу, калекцыянеру;

60 гадоў з дня нараджэння фалькларыста Антона Гурскага.

13 студзеня — 85 гадоў таму нарадзіўся Леў Бараг (1911—1994), фалькларыст, даследнік беларускіх народных казак.

14 студзеня — 120 гадоў з дня нараджэння Рамуальда Траўгута, слаўтага камандзіра Кобрынскага паўстанцкага атрада ў паўстанні 1863 года.

Сёлета спаўняецца 245 гадоў з часу адкрыцця Нясвіжскай музычнай школы пры Нясвіжскай капэле Радзівілаў.

15 студзеня — 75 гадоў з дня выхаду (1921) першага нумара «Сельскай газеты»;

75 гадоў з дня нараджэння Л.В.Аляксеева, вучонага, гісторыка і археолага;

70 гадоў з дня нараджэння П.П.Шубы, беларускага мовазнаўца, доктара філалагічных навук;

60 гадоў з дня нараджэння Я.Сіпакова, беларускага пісьменніка.

18 студзеня — 60 гадоў з дня нараджэння В.С.Сёмухі, беларускага перакладчыка.

22 студзеня — 90 гадоў з дня нараджэння А.А.Александровіча (1906—1963), беларускага паэта;

75 гадоў таму ў студзені было заснавана Дзяржаўнае выдавецтва БССР (з 1963 г. — выдавецтва «Беларусь»).

23 студзеня — 65 гадоў з дня нараджэння У.А.Жыжэнкі, беларускага крытыка і перакладчыка.

24 студзеня — 65 гадоў з дня нараджэння М.І.Мушынскага, беларускага крытыка, літаратуразнаўца, тэкстолага.

27 студзеня — 80 гадоў з дня нараджэння У.І.Няфёда, беларускага тэатразнаўца, педагога, пісьменніка;

60 гадоў з дня нараджэння В.А.Куляшовай, беларускага літаратуразнаўца і перакладчыка.

29 студзеня — 65 гадоў з дня нараджэння В.М.Шэлег (1931—1965), беларускага мовазнаўца.

30 студзеня — 75 гадоў з дня нараджэння І.П.Шамякіна, беларускага пісьменніка і грамадскага дзеяча, народнага пісьменніка Беларусі.

Але!

Знікае нацыянальная каштоўнасць — галасы

Як гучалі галасы і якой мовай гаварылі Скарына ці Багушэвіч? Гэтае пытанне падаецца дзіўным і недарэчным. Але тыя, хто будзе жыць у гэтай краіне праз дзесяткі і сотні гадоў, змогуць пачуць галасы Коласа, Купалы ці нашых сучаснікаў — яны захаваюцца ў запісах. А можа не захаваюцца? Аб гэтым я думаў пасля размовы з супрацоўнікамі Беларускага радыё, першай з якіх была Ніна Чайка — галоўны рэдактар рэдакцыі літаратурна-драматычных праграм. Вось яе словы:

— Шмат хто думае, што праграмы радыё існуюць толькі той кароткі час, пакуль яны гучаць у эфіры. Але ж гэта не так. Пасля з'яўлення тэхнікі магнітнага запісу перадачы, якія рабіліся на радыё, пачалі запісвацца на стужку і захоўвацца ў спецыяльна створаных фанатэках — фондах радыё.

Як ствараюцца фонды? На радыё ёсць рэдакцыі, якія даюць туды найбольш матэрыялаў: дзіцячыя, музычныя і літаратурна-мастацкіх праграм. З 40—50-х гадоў — часу, калі іх праграмы сталі запісвацца і захоўвацца, гэтыя запісы і стварылі фонды радыё.

Але сёння яны ў небяспецы. Першае, што пагражае запісам, — старэнне магнітнай стужкі. З цягам часу з яе абсыпаецца магніт ны слой, а сама стужка робіцца крохкай і непрыдатнай да аднаўлення запісу на магнітафоне. Яна крышыцца ў руках, а тэхналогіі яе аднаўлення не існуе. Ёсць яшчэ адна праблема: новае пакаленне тэхнікі, ужываная на радыё, не можа чытаць запісаў, зробленых на старым. А сярод іх — галасы Купалы і Коласа.

Фонды — не проста маёмасць радыё. Яны — нацыянальная каштоўнасць. Але тое, што з імі адбываецца, сур'ёзна не цікавіць нікога.

Усё, здадзенае ў фонд, не можа быць спісана ці знішчана, бо гэта — наша культурная спадчына і тое, што мы пакінем нашчадкам. Але ж чысткі фондаў адбываюцца рэгулярна. Тое, што ліквідуюцца запісы-копіі, арыгіналы якіх знаходзяцца ў іншых месцах, яшчэ не так істотна. Але сёння адбываецца горшае: з фондаў без следу знікаюць запісы, якія з'яўляюцца надзвычай каштоўнымі. Гэта — цэлы пласт нашай культуры. Сама я даведалася аб гэтым пасля таго, як не змагла адшукаць у фанатэцы патрэбныя мне для перадачы запісы галасоў беларускіх пісьменнікаў. Што знікла і колькі — не ведае ніхто. Але спісаныя ці знішчаныя яны не былі — гэта пэўна.

Чаму так адбываецца? Час, калі ў фондах радыё працавалі работнікі, дасведчаныя ў сваёй справе, даўно мінуў. Каго цяпер прывабіш месячным заробкам у 130 тысяч рублёў? Стужкі, што застаюцца без догляду, нішчацца, губляюцца, нават раскрадаюцца...

Размову працягнула рэферэнт Міва Фёдараўна Калюжка:

— Я пайшла на пенсію адсюль жа, з радыё. Але праз нядоўгі час мне прапанавалі працаваць тут зноў — займацца ўпарадкаваннем фондаў. Я згадзілася.

На радыё я вярнулася год таму. Пачала з перагляду каталога, карткі якога аказаліся бязладна перамешанымі. Расклаўшы іх, я пачала правяраць, ці ёсць у фондах запісы, назвы якіх пазначаны на картках. Аказалася — мноства стужак спісана і знішчана. Засталося іх не больш трох тысяч. Але гэта было не найгоршым. Аднойчы да нас патэлефанавала дачка скульптара Бембеля, якая спытала, ці ёсць у архіве запіс голасу яе бацькі? У каталогу гэты запіс быў, але ў фанатэцы я яго не знайшла. Тады да нас прыйшла сама Бембель, патлумачыўшы, у чым справа...

Аб тым, што адбылося, карэспандэнт «Нашага слова» даведаўся з ліста сп-ні Бембель да намесніка старшыні тэлерадыёкампаніі Беларусі Уладзіміра Ядранцава.

«Паважаны Уладзімір Паўлавіч!

30 кастрычніка 1994 г. на Беларускім радыё прайшла ў эфір перадача, падрыхтаваная Р.Часновай, пра народнага мастака Беларусі А.Бембеля, у якой каля 25 хвілінаў гучаў ягоны голас. Перадача, паводле словаў Р.Часновай, была перададзена ў фонд. Але калі Міністэрства культуры праз галерэю «На ростанях» звярнулася на радыё з просьбай перапісаць перадачу для музея сучаснай беларускай культуры імя Андрэя Бембеля, дык яе ў фондзе не аказалася. Мне давялося пайсці дамоў да Р.Часновай, дзе я з вялікім падзівам убачыла ў чатырох пакоях літаральна тысячы запісаў радыёперадач. На жаль, патрэбнага мне запісу не было, але я памятаю надпісы на скрынках: «Анікейчык», «Рыжанкоў» і іншых дзеячаў беларускай культуры і мастацтва. Праз некалькі месяцаў пасля таго Р.Часнова прапанавала мне купіць уяе стужку з запісам голасу майго бацькі за паўтара мільёна. Іншага выйсця не было, бо ў музеі мусіла быць гэтая стужка. Падчас перадачы стужкі на радыё Р.Часнова была затрыманая міліцыяй.

Мяркую, што стужкі, што знаходзяцца дома ў Р.Часновай, ёсць архівам літаратурна-драматычнай рэдакцыі, які знік з радыё, хаця ствараўся дзесяцігоддзямі і з'яўляецца нацыянальнай маёмасцю».

Праўдзівасць гэтых словаў пацвярджае наступны дакумент:

«Камандзіру 1-га ўзвода
2-й роты 3-га батальёна
ст. с-ту Вальтэраву
Рапарт

Паведамляю Вам, што 22.06.95 г. у 13.30 мною і камандзірам аддзялення пр-кам Жылко была затрыманая Часнова Р.П.., якая выносіла магнітную стужку, не маючы дазволу.

Пасведчанне № 844 і магнітная стужка забраныя.

22.06.95 г.
с-нт Кохан
пр-к Жылко».

З часу, калі адбываліся гэтыя падзеі, мінула паўгода. Што змянілася за гэты час? Рэдакцыя літаратурных праграм па-ранейшаму карыстаецца рэшткамі свайго архіва, а мастацтвазнаўца сп-ня Часнова набыла вядомасць хіба што як сябра журы міжнароднага фестывалю «Сялянскі двор». Нікога не турбуе тое, што недзе ў Менску ёсць кватэра, ад падлогі да столі застаўленая шпулямі з запісамі галасоў людзей, многія з якіх ужо не загучаць. Які лёс чакае наш нацыянальны скарб?

Мае разважанні перапыніў голас Мівы Фёдараўны Калюжкі:

— Нейкі час таму мне давялося працаваць у архіве аўдыёзапісаў тэлевізіі. У будынку на Макаёнка адбылася аварыя — архіў заліло вадой, і трэба было ўпарадкаваць раскіданыя і пашкоджаныя стужкі. Мноства з іх аказаліся сапсаванымі, але і сярод іх, і сярод тых, што ацалелі, знайшліся такія, што ўвогуле не былі ўключаныя ні ў які каталог. Яны існавалі, але пра іх не ведалі, імі не карысталіся.

Сёння мы захоўваем мноства шпуляў з запісамі прамоваў Леніна, затое стужак з галасам Янішчыц засталося толькі дзве...

Уладзімір ПАНАДА.

Сяргей ПАНІЗЬНІК

Рамуальд Траўгут: пісьмо з-пад шыбеніцы

Ці ж мы узводзім цвердзі-цытадэлі,
сабрат, сумоўца, слынны суайчыннік?
Сядзім у лёхах па адной прычыне:
яшчэ пятлю
на горла
не уздзелі...
У нашай волі —
цесная начынне.
А хто памкнецца вырвацца з бярлогу,
скрыжачыць меч,
пасекчы зло навалы, —
аплецены ярэмамі, сплявалы,
на вісельню рыхтуецца ў дарогу...
У нашай волі —
парастак апалы.
Прыцыхлі цытадэлі-эшафоты.
І вісельнікі
клічнікамі сталі.
Сабрат!
Сумоўца!
Суайчыннік!
Далі
агучце, каб уведалі народы:
у нашай волі —
цвердзь нязломнай сталі!

Але!

Дапушчана... на сметнік

Калі Аляксандр Рыгоравіч зрабіў замах на дзеючыя школьныя праграмы, я, як і ўсе, горача абурыўся напачатку, але, цвяроза падумаўшы, згадзіўся, што некаторыя падручнікі, адобраныя Міністэрствам адукацыі, сапраўды заслугоўваюць, каб іх утылізавалі.

Летась давялося выкладаць дакладныя навукі. Меўся шырокі выбар падручнікаў па фізіцы, усе — перакладныя. Асабліва здзівіў падручнік для 11-га класа нейкіх Шахмаева і Шодзіева, якія перавярнулі электрадынаміку дагары нагамі, бо элементарна блыталі сінус і косінус, няправільна рашалі задачы. У некаторых падручніках даваліся спасылкі на неіснуючыя малюнкі, графікі падаваліся «лежачы на баку», вучняў адсылалі шукаць «сінія лініі» на графіках, хаця ў кнізе былі толькі жоўтыя. Штораз у тэкстах прапускалася слова «не» (у фізіцы ж гэта азначае спробу «перавярнуць» Сусвет), расказвалася аб навукова-тэхнічных дасягненнях **нашай** Радзімы (чытай СССР), будаўніцтве гігантскіх ГЭС на **нашых** рэках у Сібіры (мо 'прыватызавалі беларусы'), «нашымі» сталі расійскія вучоныя і да т.п.

Адказы ж у канцы падручнікаў па фізіцы і матэматыцы надрукаваныя нібы спецыяльна дзеля таго, каб заблытаць вучняў і іх настаўнікаў. Пра моўныя «перлы» прамаўчу наогул.

Сёлета маю справу з геаграфіяй. На гэты раз прамаўчу пра навукова-метадычныя вартасці падручнікаў. Яны проста нікуды не вартыя. Узяў дзеля прыкладу тэму «Паўднёва-Заходняя Азія» ў 8-м класе. На нейкіх пяці старонках аўтарскі калектыў з Нацыянальнага інстытута адукацыі ўмудраваўся пераблытаць Усход і Захад, паўастравы з нізінамі, "паветраныя масы" між сабою, зрабіў галаваломныя «адкрыцці» ў клімаце, ды выклаў усё гэта шматслоўна, алагічна, бессістэмна, непатрэбна.

Што ж да слоўніка, то мяркуйце самі: з двух суседніх параграфаў набралася каля трыццаці яўна небеларускіх слоў і іх формаў, не кажучы ўжо пра сумнеўныя: «састаў тэрыторыі», «зімні» сезон, буйны рагаты «скот», на «склонах» гор, «убывае» «у падножжа» гор, «уступаюць» хмызнякам, «фруктовых садоў», «па характару і рэльефу», аб «адбываўшыхся» працэсах і г.д. Сустрэнеце і «больш усяго» і «не менш 10 м», і «топлíўна-энергетычныя рэсурсы», і няўключдныя «многагаліновыя» дзяржавы і інш., і інш.

Праўда, у вучэбным дапаможніку для 8-га класа ёсць запіс: «Выдаецца ў аўтарскай рэдакцыі», але тут жа — «Дапушчаны Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь».

Але ж, перш чым запускаць, мо, варта было б усё-такі адрэдагаваць, каб не выкідваць потым на сметнік? Давайце зробім гэта сумленна хаця б у новых, «прэзідэнцкіх» падручніках.

А.БУБАЛА.
г.Верхнядзвінск.

За долю і волю

(Працяг.)

ТБШ: умовы ўзнікнення і дзейнасці. Лёс амаль трох мільёнаў беларусаў, якія ў міжваенны час апынуліся ў межах Рэчы Паспалітай, ніяк не назавеш зайздросным, хоць і працавалі там беларускія школы і гімназіі, выходзілі ў свет беларускія кнігі і часопісы, а беларускія паслы нейкі час засядалі ў Сейме. Справа ў тым, што нацыянальная палітыка ўлад у адносінах да беларускага насельніцтва ад самага пачатку ўзнікнення новай польскай дзяржавы была рэакцыйнай. На беларускае сялянства, якое лічылася цёмным і безаблічным, глядзелі як на аб'ект паланізацыі. Нацыянальная спецыфіка народа ігнаравалася, ён быў пазбаўлены многіх правоў. Як падкрэслівае аўтар кнігі «Справы беларускія ў II Рэчы Паспалітай» («Sprawy białoruskie w II Rzeczy Pospolitej») Аляксандра Бергман, для адносін адміністрацыі «крэсаў усходніх» да насельніцтва было характэрным «самавольства і тэрор», калі душылі кожны прагрэсіўны грамадскі рух, у тым ліку і нацыянальны беларускі, прэсу, праследавалі праваслаўную царкву. Адначасна актывізаваліся польскія патрыятычныя (чытай: чарнасоценныя — І.К.) сілы, якія пад лозунгам «Няма Польшчы без крэсаў» сеялі шавінізм і нацыянальную варожасць. Моцна абвастрыла ўзаемаадносіны ўлад з беларускім насельніцтвам увядзенне так званага асадніцтва, калі ў абставінах безнадзейнага жабрацтва, зямельнага голаду і перанаселенасці беларускай вёскі яна запаланялася вайсковымі перасяленцамі з Польшчы — асаднікамі. Ім адводзілі землі рускіх памешчыкаў і беларускіх сялян, што пасля вайны не вярнуліся дадому, у Заходнюю Беларусь. Да 1923 года на 400 тысячах гектараў такім чынам было ўтворана 3489 асад, на якія беларуская вёска глядзела з найвялікшымі зайздрасцю і крыўдай.

Так паслядоўна праводзячы палітыку паланізацыі, улады абмяжоўвалі колькасць беларускіх школ і ўсяляк перашкаджалі грамадскаму жыццю беларусаў. Ліквідацыя беларускіх школ і семінарыяў, якія ўзніклі ў Першую сусветную вайну пры германскай акупацыі, пачалася яшчэ ў 1919 годзе. Настаўнікаў звальнялі, а школьную маёмасць перадавалі ў польскія школы. На Навагрудчыне ўсе 50 беларускіх пачатковых школ былі забаронены спецыяльным цыркулярам ваяводы ад 15 верасня 1921 г. А ўсяго ў Заходняй Беларусі да канца 1926 года было закрыта 514 беларускіх пачатковых школ.

У вышэйшыя школы Рэчы Паспалітай беларусы амаль не дапускаліся. Пасля заканчэння сярэдняй школы ім, як правіла, не выдавалі пасведчанні аб грамадзянстве, без якога яны не маглі працягваць вучобу ў ВНУ і займаць дзяржаўныя пасады. Асабліва цяжка было паступіць беларусу па нацыянальнасці ў Віленскі універсітэт. І гэта пры ўсім тым, што ў Чэхаславакіі, у Пражскім універсітэце, вучыліся ў той час больш за 100 беларускіх студэнтаў, а ў Латвіі, дзе пражывала ўсяго 166 тысяч беларусаў, працавалі 50 дзяржаўных беларускіх школ, 2 гімназіі і настаўніцкая семінарыя. Ва ўмовах, калі нацыянальная палітыка станавілася зброяй прыгнёту «тутэйшых», калі праследавалася любая спроба грамадскай дзейнасці ў асяроддзі беларусаў, а чытанне беларускай прэсы трактавалася амаль як злачынства, не магло быць і размовы аб паразуменні двух народаў — польскага і беларускага, а беларусам у межах Рэчы Паспалітай будаваць сваё аўтаномнае, палітычнае і культурнае жыццё. Польскі публіцыст К.Сракоўскі ў артыкуле «Sprawa narodowościowa...» пісаў, што «пануючая на крэсах палітычная сістэма знявечыла ў свядомасці беларусаў усялякую падставу для апоры палітычнай праграмы на федэрацыі з Польшчай» (цытуецца па кнізе А.Бергман, с. 102).

Можна толькі пашкадаваць, што неабачлівы ўрад Польшчы на чале з Ю.Пілсудскім бяздумна разбураў у гэты час усё добрае, што звязвала абодва народы ў іх сумесным гістарычным мінулым і ў часы нацыянальна-вызваленчых паўстанняў. Заканамерна, што ў беларускім народзе ўзнікла ідэя супрацiўлення палітыцы, якая праводзілася на «крэсах», і яго погляд накіраваўся на Усход. «Сам факт існавання за кардонам беларускай дзяржавы, аб якой беларусы да нядаўняга часу не смелі нават марыць, стаў тым магутным фактарам, які абуджаў нацыянальную свядомасць шырокіх мас беларускага сялянства ў Польшчы, — пісала ў сваёй кнізе А.Бергман. — Сярод сялян і інтэлігенцыі беларускай усталявалася перакананне, што ў БССР будуецца дзяржава, якая адпавядае патрэбам беларускага народа, дзе селянін атрымаў зямлю без выкупу і дзе паўсталі не толькі пачатковыя, але і вышэйшыя беларускія навучальныя ўстановы, Беларускі дзяржаўны тэатр і ўрэшце, у 1928 г. Акадэмія навук Беларусі. У такіх умовах у беларускім асяроддзі пачынала пераважаць імкненне да паяднання з БССР».

Як бачым, узнікненне Грамады і ТБШ у Заходняй Беларусі стала натуральнай з'явай. Нягледзячы на абмежаванні і цяжкасці, на «крэсах» паўставалі культурна-асветныя беларускія арганізацыі і ўстановы, куды ўваходзілі таленавітыя і самаахвярныя людзі, сапраўдныя сыны свайго народа. А паколькі пытанне беларускай школы было адным з самых набалелых, то частка беларускай свядомай інтэлігенцыі пераключыла свае сілы і намаганні менавіта на яго вырашэнне. Польскі публіцыст і пісьменнік Ежы Тамашэўскі ў прадмове да памянёнай кнігі А.Бергман пісаў, што ў сваёй барацьбе за народныя правы і яго сацыяльнае вызваленне беларускія дзеячы мелі падтрымку пэўных асяроддзяў польскага грамадства, асабліва яго левых груповак. Калі тыя станавіліся перад судом, іх баранілі польскія адвакаты, калі тыя цярпелі грамадскую дыскрымінацыю, іх баранілі польскія палітыкі ад апазіцыі. «Падводзілі» ўладу і прадстаўнікі сістэмы асветы, што павінна была дзейнічаць па-паланізатарску. Беларускі пісьменнік Янка Брыль з удзячнасцю прыгадваў сваю настаўніцу польскай мовы, якая адкрывала перад вучнямі іх уласную, беларускую, родную прыгажосць.

Як вядома, культурным беларускім асяродкам ва ўсе часы была Вільня. Галоўным асяродкам беларускага руху яна заставалася і ў межах II Рэчы Паспалітай. У 1921 г., як ужо пісалася, там узнікла Таварыства беларускай школы, адкуль пайшоў у народ яго голас — «Беларускі летапіс» і «Летапіс ТБШ» — выданне, аб якім і пойдзе далей гаворка.

(Працяг будзе.)

Крыніца: А.Бергман «Справы беларускія ў II Рэчы Паспалітай».

І.КРЭНЬ.

«З працы». Здымак публікаваўся ў часопісе ТБШ «Беларускі летапіс».

У суседзяў

Банкет пасярод чумаў

У Расіі, у сталіцы Ямала-Ненецкай аўтаномнай акругі Салехардзе адбыўся вялікі «сабантуй» — свята, на якое з'ехаліся расійскія нафтавыя і газавыя генералы, як іх назваў карэспандэнт газеты «Известия» Сяргей Ляскоў, а ў народзе часцей такога «палёту» начальнікаў клічуць князямі, магчыма, параўноўваючы з арабскімі шэйхамі альбо хутчэй з уладарамі часоў сярэднявечча. Нагода была адметнай, хоць і не вельмі «круглай» — аўтаноміі споўнілася 65 гадоў. Але нафтагазавым генералам яна, відаць, была вельмі дарэчы, бо з'ехаліся дружна, а хто не з'явіўся, то, як мяркуюць дасведчаныя людзі, праявіў недаравальную непачцівасць. Канешне ж, не да ненцаў як аўтаномнай народнасці, а да генералітэту нафтагазавікоў. А непачцівасць да іх, іранічна заўважае карэспандэнт «Известий», — доказ бязглуздасці і блізарукасці. Таму што на ямала-ненецкай тэрыторыі здабываецца зараз траціна сусветнага газу і восьмая частка расійскай нафты. Бюджэт Ямала-Ненецкай акругі ўваходзіць у першую расійскую пяцёрку і толькі крышачку не дасягае паказчыка Масквы. Здавалася б, у такіх варунках жыццё расійскіх ненцаў можна ўпэўнена параўноўваць з кувейтцамі ці насельнікамі Арабскіх Эміратаў, дзе практычна кожны дарослы калі не мае, то можа сабе дазволіць мець аўтамабіль, не кажучы пра ўсё астатняе. Пра жыццё тутэйшага паўночнага народа, якому ўзялася «патранiраваць» «вялікая сястра» Расія — у зроблены ў аднабаковым парадку абмен на гаспадаранне ненецкімі скарбамі зямнымі, — і вырашыў пагутарыць карэспандэнт «Известий» са старэйшым жыхаром краю 80-гадовым Івуці Ядне.

— Уладзімір Іванавіч, дазвольце з вамі пагаварыць з нагоды юбілейнай даты, — звярнуўся журналіст да ненецкага доўгажыхара і паважанага чалавека.

— Давай пагаворым, — пагаджаецца стары. — Толькі мяне не Уладзімір Іванавіч правільна клікаць, а Івуці Найвавіч.

— Але ж усе вас так клічуць, — падзівіўся журналіст.

— А, рускія, — стары грэбліва махае рукой.

Адразу ж высвятляецца, што Івуці Найвавіч Ядне наперад ведае, што цікавіць маскоўскага карэспандэнта. Ён паведамляе, што ад газу і нафты ненцы жыць сталі горш. Рыба прапала, выганы для скаціны папсаваныя, працаваць мясцоваму люду няма дзе, жывуць жабракамі. Івуці Ядне сказаў таксама, што і адукацыя для ненцаў — гэта легенда, якую рускія прыдумалі. У яго самога пяць класаў, ды і тое «з прыпіскаю». «Ненцу было лепей, калі яму галаву лічбамі і навукай не затлумлівалі», — рэзюміраваў стары.

Нацыянальная самасвядомасць абудзілася ў Івуці Найвавіча, заўважае карэспандэнт, у апошнія гады. Калі ўлада прызначыла пастуха аленяў на партыйную працу, дзе ён узняўся да сакратара райкама, а потым добры пост у НКВД даверыла, іранічна заўважае карэспандэнт «Известий», Івуці Найвавіч называўся Уладзімірам Іванавічам і незадавальнення не выказваў. Колькі я ні пытаўся, піша журналіст, таварыш Ядне не здолеў успомніць, за каго галасаваў на нядаўніх выбарах, хаця дакладна памятае, што на ўчастак хадзіў. Затое вялікую ўзрушанасць выклікала ў старога пытанне, ці глядзяць ненцы тэлевізар. «Які... тудысюды... тэлевізар?» — выгукнуў Івуці Найвавіч, прадэманстраваўшы грунтоўнае веданне расійскай ненармаванай лексікі.

І ўсё ж, заўважае карэспандэнт, трэба аддаць належнае савецкай уладзе: у ненцаў з'явілася інтэлігенцыя, пісьменства, захоўваецца культура, пераможаныя страшныя хваробы туберкулёз і трахома. Але ў той жа час дзіцячая смяротнасць у паўтара раза вышэйшая, чым у рускіх. А сярэдняя працягласць жыцця — усяго 45 гадоў. «Папі гэтак, як яны п'юць, — кажа салехардскі шафёр, — да сарака гадоў не дацягнеш».

Але, канешне, піша карэспандэнт «Известий», канадскія індзейцы, на чыіх землях знойдзены багатыя радовішчы нафты і газу, жывуць куды лепей расійскіх паўночных народаў. Ёсць вялікая крыўда ў тым, што карэннае насельніцтва, што жыве на землях, адкуль цяпло адорвае ўсю Заходнюю Еўропу, не мае ў масе сваёй анічога ад нафтагазавага пірага. «Шчасце Расіі ў тым, — сказаў журналісту прэзідэнт асацыяцыі «Ямал — нашчадкам» Аляксандр Евай, — што ў паўночных народаў тэмперамент спакойны. Калі б былі крыху задзірлівей, вырылі б тамагаўкі — Каўказ паўтарыўся б на Поўначы». Тут мусім сказаць, што суразмоўца карэспандэнта не зусім дакладны. У часе грамадзянскай вайны паўночныя народы імкнуліся аддзяліцца ад «вялікай сястры» Расіі. Па звестках, якія ў свой час прывёў гісторык С.П.Мельгуноў у кнізе «Красный террор в России, 1918—1923», там нават быў створаны Збройны чын накшталт нашага Слуцкага, але гэтак жа бязлітасна яго ўдзельнікаў разам з сем'ямі знішчылі расійскія чырвонагвардзейцы.

Ямал з яго гіганцкімі радовішчамі газу, піша карэспандэнт «Известий», з'яўляецца галоўнай надзеяй Расіі і Еўропы на бліжэйшыя дзесяцігоддзі. Менавіта адсюль праз Беларусь і Польшчу пацягнецца трубапровод, які абміне злосную неплацельшчыцу даўгоў Украіну... У Салехардзе вядзецца актыўнае, чаго раней не было даўно, будаўніцтва. Але нават за Палярным кругам, заўважае карэспандэнт, выгадней мець справу з замежнымі рабочымі. Туркі, канадцы, фіны, вось хто тут робіць надзейна і якасна. Інжынер Нормунд Фромхолдс паведаміў карэспандэнту, што завершана будаўніцтва малаказавода, выпускаюцца пробныя партыі прадукцыі, кіраўніцтва бяруць у свае рукі расійцы, але проста дзіўна, што нават у такіх умовах у расійцаў на вытворчасць назначаюць пяць дырэктараў, хоць у ягонай краіне хапае аднаго. У некалькіх дзесятках метраў ад фінскай будоўлі, піша карэспандэнт, знаходзіцца сумна знакаміты «аб'ект 503» — сталінская чыгунка Салехард — Ігарка, усцяж якой тундра ўсеяна касцямі тысяч і тысяч «ворагаў народа» з усіх «рэспублік свабодных»...

У.А.

Згадкі

8 студзеня споўнілася б 60 гадоў доктару навук Генадзю Аляксандравічу Каханоўскаму. Ён быў гісторыкам і краязнаўцам, археолагам і літаратуразнаўцам, таленавітым, удумлівым, шчырым даследчыкам нашай мінуўшчыны. Паспеў выдаць добры дзесятак кніг, у спадчыне гэтага апантанага творцы — шматлікія публікацыі ў друку, у энцыклапедычных даведніках.

Яго любасныя пачуцці да Бацькаўшчыны, служэнне ёй і навуцы да самазабыцця — найлепшы прыклад новаму пакаленню патрыётаў.

Ушануйма ж дабрадзейныя запаветы незабыўнага рупліўца!

На здымку: Генадзь Каханоўскі (справа) з **Аляксеем Пяткевічам** на гасціне ў Зоські Верас. Панарская сядзіба пад Вільняю. 1990 год. Фатаграфаваў **Сяргей Панізьнік**.

Сяргей ПАНІЗЬНІК

Ёсць Божы суд...

Памяці Генадзя Каханоўскага

Выміраюць беларусы... Год за годам...
Хутка будзем пахароненым народам?
Толькі рэхам і грахом у апраметнай,
на скрыжалях толькі рыскай непрыкметнай?
Выміраюць беларусы... Век неноскі.
Дзе Генадзь, сын Аляксандра, Каханоўскі?
Смерць захапала, І сцежачка — глухая.
Не хапае нам яго, ой, не хапае.
Не хапае Каханоўскага кахання, -
ускалыхвання і сэрца калыхання.
А хто лепшы, той і першы у расходзе.
І паменела народа у народзе.
Патаньчэла у кальчугі абярога.
...Ён, ласкавы, перапросіцца у Бога
і замовіць прабачальных колькі слоўцаў
за прадаўцаў, беларускасці забойцаў.
Хай бы Бог вярнуў сумленне ім, развагу
і хоць кропельку — не сораму, то страху:
будзе ж Суд і міг апошняе адплаты
за Чарнобыль, за Азлобаль, Курапаты...
Хай падумаюць «наперсники разврата»:
з іх спагоніцца й маленечкая страта.
У зламыснікаў дарэмныя патугі,
бо канаюць і тыраны і іх слугі.
Век не доўгі існавання ў дзікім скопе, —
каб ад славы і дзяржавы толькі попел.
Незнішчальныя Статут і Каліноўскі...
Зерні-словы нам пакінуў Каханоўскі.
Яго светлая душа ля нас вітае:
хто на Будучыню моліцца — вітае.
Перад намі доля свеціць незгасальна:
ў гэта верыў і Генадзь, сын Аляксандра.
Сын Генадзя узнаўляе сны Генадзя —
шлях збавення ад бязладдзя да суладдзя.
Хай нас мары-спадзяванні прыміраюць.
...А бяскрылыя народы — выміраюць.

ВЕРУЕМ

Збліжэнне цэркваў — справа няпростая, але магчымая

Апошнім часам у праграме Беларускага радыё з'явіліся рэлігійныя перадачы. Пасля шмат гадоў ваяўнічага атэізму беларускія вернікі займелі магчымасць свабодна атрымліваць інфармацыю, якая іх цікавіць. У той жа час ужо больш за год, як знікла з эфіру арыгінальная беларуская праваслаўная праграма «Артадоксія». Зацікавіўшыся гэтай тэмай, наш карэспандэнт сустрэўся з прадстаўніцай беларускага праваслаўнага брацтва «Трох віленскіх пакутнікаў» і адной са стваральнікаў перадачы «Orthodoxia» спадарыняй Таццянай Матрунчык.

— **Раскажыце, калі ласка, аб гісторыі паўстання перадачы «Orthodoxia», чыя гэта была ідэя і як яе ўдалося рэалізаваць?**

— Саму ідэю радыёперадачы мы выношвалі даўно, але доўга не было магчымасці яе рэалізаваць. І калі да нас звярнулася з прапановай радыёстанцыя «Беларуская маладзёжная» ў асобе яе кіраўніка Жанны Ліцвіной, то мы ўжо былі падрыхтаванымі да супрацоўніцтва. «БМ» дапамагла нам у арганізацыі перадачы, беручы на сябе тэхнічны бок, кампанаванне, музычныя забаўкі. Адзінае, што ад нас патрабавалася, падрыхтаваць змест перадачы і запісаць яе.

— **Колькі прыкладна выпускаў праграмы выйшла ў эфір?**

— Рэгулярна выйшла каля васьмі перадач, пасля яшчэ тры нерэгулярныя на працягу года, на вялікія святы.

— **Які характар насілі гэтыя праграмы (рэлігійна-асветніцкі, гістарычны)?**

— Мы імкнуліся агарнуць усе гэтыя накірункі, перш за ўсё асветніцкі і інфармацыйны. Было некалькі раздзелаў перадачы. Першы звычайна прысвячаўся праваслаўнаму календару, набліжаючымся святам, у звязку з гэтым гучала казанне святара, нават, калі была магчымасць, мы запісвалі казанне мітрапаліта Філарэта. Па-другое, імкнуліся знаёміць радыёслухачоў з гісторыяй праваслаўя, жыццяпісамі беларускіх святых, бо мы мусім шанаваць нашых святых, як нішто іншае. На гэта мы і звярталі асаблівую ўвагу. Апошнія гады царкоўнае жыццё вельмі актывізавалася, аб гэтым сведчыць нават колькасць парафій, лічба якіх за апошнія 3—4 гады павялічылася ўдвая. Назіраецца актыўнасць не толькі ў багаслужбовым накірунку, але і ў брацкім руху, рабоце з моладдзю, асвеце і міласэрнай дзейнасці, выдавецкай дзейнасці, а інфармацыі аб гэтым практычна няма, альбо яна вельмі няякасная, бо гэтым займаюцца непадрыхтаваныя людзі. Таму мы бралі сабе за мэту падаваць якасную інфармацыю аб праваслаўным жыцці.

— **Выпускі радыёперадачы выходзілі на беларускай мове?**

— Так. Выключна па-беларуску.

— **А ўвогуле як шырока ўжываецца беларуская мова ў дзейнасці вашага брацтва?**

— Мы супольна з біблійнай камісіяй Экзархата працуем над перакладам Святога Пісьма, выдалі па-беларуску службоўнікі і акафісты, у часопісе «Праваслаўе ў Беларусі і ў свеце» публікуюцца матэрыялы тэалагічнага характару. Дарэчы, на днях адбылося пасяджэнне секцыі перакладаў Саюза пісьменнікаў, у якім мы прынялі чынны ўдзел. Разам з секцыяй мы падрыхтавалі да друку багаслужбовыя тэксты і царкоўнаславянска-беларускі слоўнік.

— **Скажыце, калі ласка, які мела ваша праграма рэзананс? Ці былі тэлефанаванні, ці прыходзілі лісты ад слухачоў?**

— Паколькі наша праграма праіснавала практычна паўтара месяца, то хаця мы ўвесь час падавалі адрас і тэлефоны, такіх зваротаў да нас не было, былі толькі водгукі знаёмых. Асобныя людзі казалі, што, ведаючы гадзіну, спецыяльна слухалі перадачу, але гэта маглі рабіць толькі тыя, хто мае шматканальны прыймач.

— **А якімі былі водгукі вашых знаёмых?**

— Што праграма такога роду павінна існаваць. Мне, напрыклад, рэжа слых, калі падзеі царкоўнага жыцця асвятляюцца ў перамежку з падзеямі добра калі яшчэ культурнымі, а то і музычнымі, палітычнымі. Няхай перадача стаіць у шэрагу іншых, але ўсё ж незалежным, аўтаномным блокам.

— **А якая падтрымка вашай перадачы была з боку Экзархата?**

— Па-першае, мітрапаліт сам браў удзел у перадачах, багаслаўляў, калі была неабходнасць звярнуцца да таго ці іншага святара. Па-другое, нам час ад часу давалі з епархіяльнай управы інфармацыйныя звесткі, якія мы выкарыстоўвалі ў сваіх перадачах. Часткова інфармацыю збіралі самі, часткова бралі ў епархіі.

— **Што стала прычынай знікнення перадачы?**

— Толькі закрыццё «Беларускай маладзёжнай».

— **А ці плануеце вы ў будучым адрадзіць гэтую праграму? Можа быць, у іншым выглядзе, выкарыстаўшы папярэдні досвед?**

— Так. Напэўна ўжо год таму, мінулай восенню былі сустрэчы ў Экзархаце кіраўніцтва дзяржтэлерадыёкампаніі і царкоўных улад з удзелам тых, хто непасрэдна займаўся падрыхтоўкай перадач на радыё ці тэлебачанні. І планавалася не толькі аднавіць нашу перадачу, а быў складзены цэлы праект супрацоўніцтва паміж Беларускім Экзархатам і дзяржтэлерадыё, але гэтая праграма чамусьці не надта паслядоўна выконваецца. Праўда, некалькі разоў на год па тэлебачанні звяртаўся да беларускай праваслаўнай паствы мітрапаліт Філарэт — на пачатку Каляднага Посту, перад Вялікім Постам, на вялікія святы, на Вялікдзень і Божае Нараджэнне. Што да рэгулярных перадач, якія былі запланаваны, то гэта магчыма толькі ў тым выпадку, калі тыя, хто рыхтуе перадачы, самі з'яўляюцца супрацоўнікамі радыё. Яны супрацоўнічаюць з Іаанам Хамой, з айцом Генадзем Машанскім і айцом Сергіем Гардуном. А такіх перадач, якія рыхтавалі прадстаўнікі брацтваў, людзі ад царквы, якія маюць на гэта багаславенства, не існуе. Наша перадача была адзінай, якую рыхтавалі прадстаўнікі царквы.

— **Зараз па радыё можна часта пачуць перадачы іншых хрысціянскіх канфесій, у прыватнасці, кожную суботу і нядзелю выходзіць каталіцкая праграма «Голас Душы». Якое вашае стаўленне да іх?**

— Я лічу, што для патрэбаў беларускіх каталікоў гэта цудоўная перадача, бо для многіх людзей, якія не могуць наведваць набажэнствы ў касцёле, гэта адзіная магчымасць удзелу ў супольнай малітве. Але не ведаю, што перашкаджае з'яўленню падобнай праваслаўнай праграмы. Магчыма, гэта фінансавае пытанне, магчыма, яшчэ якое. Мы гатовыя хоць зараз выходзіць у эфір, але, відавочна, не ўсё залежыць ад нас.

— **Калі ў вашага брацтва з'явіцца магчымасць стала выходзіць у эфір, як, на вашую думку, ці верагодным было б стварэнне экуменічнай перадачы разам з прадстаўнікамі іншых канфесій? Можа быць такая перадача пэўным чынам паспрыяла аб'яднанню нашага народа?**

— Думаю, будзе лепш, калі — праваслаўныя, каталікі ці прадстаўнікі якой-небудзь рэлігійнай меншасці — рыхтавалі б сваю асобную праграму, бо інакш мы можам выклікаць вялікую блытаніну ў слухачоў, якія яшчэ слаба разбіраюцца ў гэтым пытанні і могуць прыняць адно за другое. Хаця людзі адукаваныя і дасведчаныя безумоўна разбяруцца. Асобныя перадачы, прысвечаныя пэўным праблемам, скажам, культурнага супрацоўніцтва, міратворчым акцыям, рыхтаваць разам цалкам магчыма.

Распытваў Альгерд НЕВЯРОЎСКІ.

Цуд у рэдакцыі

На пачатку новага года самы час успомніць, чым уразіў напрыканцы год мінулы. Канешне, усе свядомыя грамадзяне будуць яшчэ доўга памятаць хваляванні — ці дастаткова прыйдзе людзей на выбарчыя ўчасткі, ці многія зразумеюць, што і з Вярхоўнай Радай, нават самай кваліфікаванай, Беларусі не так проста вылезці з эканамічнай багны, куды яе завялі недальнабачныя (ці злонамераныя?) кіраўнікі, а без моцнага заканадаўчага органа краіну немінуча чакае бяда?

Але ёсць успаміны і зусім лакальныя, якія тым не менш пакінулі вялікае ўражанне. Асабіста для мяне, як рэдактара. Такое адбылося тыдні за тры да канца года, калі рыхтаваўся перадапошні, 51-ы нумар газеты, якраз рэдакцыя амаль апусцела — бальшыня супрацоўнікаў падхапіла грып, а ў раздзеле «Веруем» не хапала матэрыялу. Роўна на 2 машынапісныя старонкі. Што рабіць? Сам я на рэлігійныя тэмы не пішу, а ў запасе нічога такога няма, акрамя.... ліста чытача Уладзіміра Бараніча, бізнесмена, які, па-першае, абвінавачваў нас у прапагандзе праваслаўя і падыгрыванні мітрапаліту Філарэту, у той час як «наша краіна — шматканфесійная па сваім складзе». І ўвогуле не варта «Нашаму слову» — газеце ТБМ «рэлігійная рубрыка». Ну, каб рэлігійнае жыццё не было цесна звязана са словам, то можна б адразу і пагадзіцца з шаноўным чытачом. Тым не менш мільганула думка — а раптам рэдакцыя сапраўды памыляецца і трэба ўзяць і развітацца з рэлігійнай тэмай. Вось зараз жа: зняць астатнія матэрыялы з раздзела «Веруем» і паставіць на гэтае месца які чыста лінгвістычны артыкул і ўсе праблемы знікнуць.

У гэты час прыносяць пошту, а ў ёй ліст сп. Андруся Дылюка пра тое, як ён пераканаўся ў існаванні Бога. Але не хапала яшчэ паўстаронкі тэксту, каб запоўніць раздзел цалкам. Зноў рэдактар пачынае думаць: а ці не ліквідаваць яго ўвогуле? І тут заходзіць маладая жанчына, выкладчыца Беларускага мастацкага ліцэя, і просіць надрукаваць нататку яе вучня аб святкаванні ліцэістамі дня Святога Міколы. Я кажу: «А мы ўжо хочам закрыць рубрыку «Веруем». «Не рабіце гэтага! — кажа настаўніца. — У ліцэі яе чытаюць і вучні, і выкладчыкі». Паказваю ліст сп. Бараніча. «Я з ім не згодная, — кажа настаўніца. — Я сама малюся ў касцёле і не бачу, каб газета аддавала перавагу адной якой-небудзь канфесіі».

Я быў вельмі ўражаны тым, што адбылося, і рубрыка «Веруем» засталася.

Мы сапраўды аддаем перавагу. Але аднаму — духоўнай шчырасці і высакароднасці чалавечай ды яшчэ беларускасці, любові да Радзімы.

Тым не меней — няхай самі шаноўныя чытачы вырашаюць, ці трэба працягваць рубрыку «Веруем».

Эрнэст ЯЛУГІН.

Уратуешся верою

Сярод хрысціянскіх святаў Ражаство Хрыстова — адно з найбольшых. Сур'ёзныя даследчыкі не аспрэчваюць таго гістарычнага факта, што амаль дзве тысячы гадоў таму на зямлі жыў чалавек, якога звалі Ісус. Прафесію Ён меў звычайную — цясляр; і жыў да таго, як прыняў хрышчэнне ад Яна Хрысціцеля, у горадзе Назарэце. А нарадзіўся Ісус у Віфлееме. Дарэчы, Яго нараджэнне, як і ўсё жыццё, і смерць, было прадказана ў шматлікіх прароцтвах задоўга да таго часу, як Ён, Сын Божы, прыйшоў на зямлю.

Нараджэнне Ісуса суправаджалася незвычайнымі з'явамі, якія толькі пацвярджаюць, што Ён — сапраўды Сын Божы. Вось што кажа Святое Евангелле (Лукі 2:8—14): «У той краіне былі на полі пастухі, якія трымалі начную варту ля статку свайго. Раптам стаў перад імі Анёл Гасподні, і слава Гасподняя асвятліла іх; і надта спалохаліся. І сказаў ім Анёл: «Не бойцеся; я абвяшчаю вам вялікую радасць, што будзе ўсім людзям: бо цяпер нарадзіўся вам у горадзе Давідавым Збаўца, Які ёсць Хрыстос Госпад. І вось вам знак: вы знойдзеце Немаўлятка ў пялёнках, лежачы ў жолабе». І раптоўна з'явілася з Анёлам шматлікае ваярства нябеснае, што славіла Бога і ўсклікала: «Слава ў найвышэйшых Богу, і на зямлі мір, і ў чалавеках дабраваленне».

Нараджэнне Ісуса адчыніла новую эру — час Новага Запавету. Сутнасць Новага Запавету — выратаванне праз веру ў Ісуса Хрыста, праз прыняцце Яго Ахвяры ў адкупленне за грахі ўсіх людзей. Святое Пісанне (Дз. А. 16:31) кажа: «Веруй у Госпада Ісуса Хрыста, і выратуешся ты і ўвесь дом твой».

У хрысціянстве шмат канфесій: і праваслаўныя, і каталікі, і англікане, і лютэране, і прэсвітарыяне, і баптысты, і метадысты, і менаніты, і пяцідзесятнікі, і уніяты. Але, нягледзячы на адрозненні, ёсць тое, што аб'ядноўвае ўсіх хрысціян, — гэта імя Хрыста. Бо ніхто не можа прыйсці да Бога ніякім іншым шляхам, акрамя як толькі праз Ісуса Хрыста. Хто верыць, што Ісус Хрыстос прыйшоў на зямлю, меў цела, як звычайны чалавек, што Ён памёр за грэшнікаў і ўваскрос для апраўдання тых, хто верує ў Яго, — той не будзе асуджаны; і калі яшчэ ён жыве на зямлі, ужо запісаны ў Кнізе жыцця.

Андрусь ДЫЛЮК.

Свята, якое абуджае сумленне...

Кожнае свята — гэта падстава на нейкі час адарвацца ад шэрага будзённага жыцця, прыўнесці ў яго яркія фарбы. Але і падстава прыпыніцца на звыклым шляху, азірнуцца на сваё мінулае, угледзецца ў няпэўную прышласць, можа быць, зажадаць перамяніць сваё жыццё да лепшага, вярнуцца да былых ідэалаў, забытых у побытавых клопатах. І якое свята спрыяе гэтаму лепш, чым Каляды! Яркасць у жыццё прыўносяць ягоныя асвечаныя стагоддзямі традыцыі, прыгожыя народныя абрады... Але за выкананнем гэтых абрадаў ці не забываемся мы часам пра тое, што ёсць прычынай святкаванняў, сутнасцю яго? Тое, пра што ў гэты час спяваецца ў храмах: «Нараджэнне тваё, Хрысце Божа наш, асвяціла людзей святлом богапазнання. Бо тыя, што служылі зоркам, зоркаю ж былі навучаны пакланяцца Табе, Сонцу праўды, і ведаць Цябе, Усходзе з вышыняў».

Каб зразумець гэтыя словы, звернемся па тлумачэнні да багаслова Аляксандра Меня. Вось што ён гаворыць пра сутнасць свята Калядаў: «Чаму так хвалюе нас казанне евангелістаў пра Немаўля, што нарадзілася ў бедным хляве? Чаму так непадобнае на іншыя свята Ражаства? Магчыма, прычына крыецца ва ўспамінах дзяцінства, звязаных са снегам, што ціха падае за акном, з пахам свечак і ёлкі, з каляднымі спяваннямі і зорнымі зімовымі начамі? Не, не толькі памяць пра дзяцінства кранае нас у дзень Калядаў, ды многія й не маюць такіх успамінаў. Ёсць у гэтага свята няўміручая рэальная сіла. Свету, паглынутаму цемрай, «зазззяла святло Розуму», і Яго ззянне незгасальнае. Кволае Дзіця робіць выклік царству прымусу і нянавісці, выпрабоўвае сэрцы, абуджае сумленне...

Для Хрыста не знайшлося месца ў доме. Ён нарадзіўся ў хляве.

Але хіба так было толькі падчас перапісу Аўгуста? Хіба не адбываецца гэта штовек?

Колькі душаў спалохана зачыняюць свае дзверы, калі Хрыстос стукае ў іх! Адны баяцца парушыць свой спакой і абмежаваць сябе, іншыя аглушаныя турботамі, а ў іншых даўно згасла прага духоўнасці, агонь даўно не цепліцца ў іх душах. Праўда, ёсць і такія, што не супраць адвесці Богу некаторае месца ў сваім жыцці, але часцей за ўсё гэта месца падобнае на задворкі...

Перад намі іншая карціна. Ваколіцы Батлеема, пастухі, што сядзяць вакол вогнішчаў пад адкрытым небам. Гэта тыя людзі, што не раздумваюць і не вагаюцца. Поўныя даверу да Бога, спяшаюцца яны ў горад, дзе першымі займеюць гонар прыпасці да калыскі Выратаваўцы.

На вуліцах Ерусаліма валхвы шукаюць Цара Юдэі. У іх асобе сустрэць Хрыста ідзе старажытная паганская мудрасць. Валхвы не чулі анёльскіх гімнаў, не бачылі ззяння Славы — толькі загадкавая зорка ўказвала ім мэту. Шлях валхвоў — гэта цярністы шлях чалавечага розуму, шлях тых, што «памнажаюць веды». Але і ён можа прыводзіць да з'яднання з Богам.

І нарэшце, Ірад. Прадстаўнік зямной, чалавечай улады. Ён гатовы нават паверыць, што Нованароджаны — Месія, але гэта не перашкода яго крывавым задумам. І ў кожным стагоддзі ірады, таемна баючыся і адкрыта ненавідзячы, абараняюць сваю ўладу цаной злачынстваў...»

Такім чынам, усвядомім, што кожны з нас вольны выбіраць — ісці яму за Ірадам, за пастухамі ці валхвамі... І хочацца, каб памяць пра сёлетнія Каляды засталася не толькі як памяць пра абрады, але і пра ўласныя духоўныя змены.

Л.Ш.

ВУЧЫМСЯ

Практычная стылістыка

Вікторыя ЛЯШУК,
кандыдат філалагічных навук

З гісторыі красамоўства на Беларусі

«Вечнае навекі»

Вяртаецца ў край з навукай, з дабром,
братэрства і мір у ім сее.
Валодае смела князёўна пяром,
людзьмі завалодаць сумее.

Ларыса Геніюш
«Ефрасіння Полацкая».

Аўтар «Жыція Ефрасінні Полацкай» стварае дынамічны, праўдзівы вобраз князёўны-ігуменні. Галоўнымі, сутнаснымі якасцямі яе асобы вылучаны жыццёвая актыўнасць, незвычайная працаздольнасць, неўтаймаванасць і руплівасць на абраным шляху самаўдасканалення і настаўніцтва, культурна-рэлігійнага асветніцтва. Вобраз Ефрасінні раскрываецца найперш праз яе дзейнасць — пісанне кніг, навучанне паствы, заснаванне цэркваў і манастыроў, апекаванне імі, гуртаванне сваіх нястомных памочнікаў-аднадумцаў.

Пра жыццёвыя каштоўнасці ігуменні сказана вельмі сцісла і выразна, словамі самой Ефрасінні, звернутымі да Бога: *«...за все имѣние* [набыткі] *имѣю книги сея. Ими же утѣшается... душа и сердце веселится».* Больш падрабязна распавядаецца пра настаўленні ігуменні, падкрэсліваецца іх змястоўнасць і рознабаковасць: *«...старыя же учаше тръпѣнию* [трыванню] *и воздръжанию* [устрыманню], *юныя же учаше чистотѣ душевней и бестрастию телесному, говѣнию образному, ступанию кротку, гласу смирену, слову благочестну, ядению и питию безмолвну, при старѣйших молчати, мудрѣйших послушати, ко стрѣйшим покрѣнием, к точным* [да роўных] *и меншим любовь без лицѣмериа, мало вѣщати* [гаварыць] *а много разумѣти».*

Пры гэтым аўтар не абмяжоўваецца пераказам падзей і апісаннем, а звяртаецца да сферы душэўных і духоўных праяў, паказваючы, як сталела і ўзмацнялася вера і чалавечая моц Ефрасінні, як упэўненым словам і разважлівым дзеяннем яна пераконвала ў сваёй праваце; выклікаючы павагу і любоў людзей, набыла вялікі аўтарытэт дзяржаўнага і сусветнага ўзроўню.

Вобразна, маляўніча, рэалістычна адлюстраваць у творы асобу Ефрасінні аўтару дапамагае **параўнанне**. Гэты стылістычны прыём выкарыстоўваецца для апісання ці акрэслення пэўных рэалій праз іх супастаўленне (паводле знешняй ці ўнутранай прыкметы) з іншымі. Параўнанне, па асаблівасцях вобразнага пераносу, падобнае да метафары, аднак мае адметнасць: называе абедзве суаднесеныя рэаліі ды падкрэслівае прыкмету параўнання. Параўнанні шырока выкарыстоўваюцца ў фальклоры: *Адзін, як месячык у небе; Аж мароз пайшоў па скуры; Баяцца, як агню (як смерці, як чорт крыжа, як чорт ладана); Белы, як лебедзь (як палатно, як папера); Біцца, як рыба аб лёд; Вочы, як пралескі.* У мове шмат параўнальных (кампаратыўных) фразеалагізмаў: *'мала' — як кот наплакаў, як бабе сесці; 'многа' — як бобу, як грыбоў; 'хутка' — як адзін момант; як на дражджах; як на пажар; як куля; як птушка; як маланка; як страла; як вецер; як віхор.*

Параўнанне шырока выкарыстоўваецца ў тэкстах рэлігійнай тэматыкі, складае традыцыю рэлігійнага прапаведніцтва. Да традыцыйных, звязаных з біблейскімі сюжэтамі, належыць параўнанне паствы з авечкамі, а рэлігійных настаўнікаў з пастухамі (адсюль, дарэчы, і назвы **паства, пастыр**); прапаведніцтва супастаўляюць з працай земляроба, а вынікі навучання — з урадлівай нівай, рупную працу — з працай пчалы...

Такія параўнанні надаюць выказванню ўзвышанасць і строгасць. Яны надзвычай характэрныя для «Жыція...»: *«...**яко добрый храбор*** [ваяр], *вооружившися на супротивника своего, диавола...; ...собирающи благыя* [добрыя] *мысли в сердци своем, **яко пчела сот»***. Некалькі разгорнутых параўнанняў выкарыстаны пры ўсхваленні Ефрасінні (у словах анёла): *«...**яко міро добровонно*** [міра духмянае], *молитва ея восходит к Богу. **Яко венець на главѣ церквѣ**, тако почивает дух святый на ней. **Яко солнце сиает по всей землі**, тако и житие ея **сиает** пред ангелы божиими».*

Шмат індывідуалізаваных, створаных у кніжных культурных традыцыях, параўнанняў уключана ў выказванні-прамовы Ефрасінні. Для разнастаення, вобразнага падкрэслення, удакладнення і ўзбагачэння маўлення ўжываюцца і парныя параўнанні: *«Слава их погыбе* [згіне] ***яко прах и хужьши паўчины*** [павуціны]; *слава есть прах и пепел, и **яко дым разыйдется, яко пара водная погыбает**; слово твое, **яко дар многоцѣнный»**.*

Пераважна ўсе параўнанні належаць Ефрасінні ці характарызуюць яе. Напрыклад, традыцыйнае для прапаведніцтва параўнанне перадае поспехі ў навучанні ігуменняй сваёй сястры: *«Еўфросиния же со прилѣжанием учаше о спасени души, а она с прилѣжанием учашесь и приимаше* [вучылася і ўспрымала], ***яко нива плодовита...»*** Словамі самой Ефрасінні і словамі аўтара адлюстроўваецца атмасфера навучання, дабрыня і прыязнасць настаўніцы: *«Се собрах вы* [сабрала вас], ***яко кокошь*** [квактуха] ***птенца под крылѣ свои**, и в паствину свою, **яко овца**. Да пасетеся в заповедѣх Божиих!; ...радовашеся..., **яко своему спасению**; утѣшаше благым своім смыслом, **яко мати, дѣти своя любящи»**.*

Праз параўнанне падаецца і стаўленне ігуменні да грамадскіх праблем — узаемаадносін людзей усіх сацыяльных слаёў і рангаў, якіх Ефрасіння ***«Хотяше имѣти, яко едину душю»***, і мела тым значны аўтарытэт як палітык і міратворца.

Глыбокая павага, захапленне, пакланенне заключаны ў параўнаннях-выказніках, выкарыстаных як эмацыянальны рытарычны вокліч у заключных радках «Жыція»..., напісаных у жанры ўсхвалення. Надзвычай лепш прыдатныя яны на заключэнне і нашай гаворкі: *«Еуфросиниа неувѣдающий цвѣт райскага сада. Еуфросиниа — небопарный орел, попаривши от Запада да Востока, яко луча солнечьнаа, просвѣтивши всю землю Полацкую».*

Пра напісанне назваў вышэйшых службовых асоб і дзяржаўных органаў

Знаёмства з перыядычным друкам сведчыць, што ў напісаннях назваў розных дзяржаўных органаў і вышэйшых службовых асоб існуе значны разнабой. Так, газета «Рэспубліка» рэгулярна піша вялікую літару толькі ў першым слове назвы «Кабинет министров», «Звязда» ўжывае вялікую літару ў абодвух словах — «Кабінет Міністраў». Правілы ж напісання вялікай літары ў абедзвюх мовах тоесныя, невялікая розніца толькі ў фармуліроўках. У «Правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі» (Мн., 1959, с. 63) фармуліроўка наступная: «У назвах вышэйшых партыйных, урадавых, прафсаюзных устаноў і арганізацый Савецкага Саюза і саюзных рэспублік.., а таксама аўтаномных рэспублік з вялікай літары пішуцца ўсе словы, якія ўваходзяць у склад назвы, апрача службовых слоў і слова партыя». Відавочна, што тут дакладна выражана проціпастаўленне вышэйшых органаў Савецкага Саюза і такіх жа органаў усіх астатніх краін свету. З гэтага проціпастаўлення вынікае, што назвы вышэйшых органаў і арганізацый іншых краін павінны пісацца з малой літары.

Але зараз няма ні Савецкага Саюза, ні саюзных рэспублік, з'явіліся такія назвы, якія раней існавалі толькі ў «далёкім замежжы». Узнікае пытанне: як іх пісаць? Самы аўтарытэтны даведнік Д.Э.Разенталя па рускай мове «Прописная или строчная? Словарь-справочник» (М., 1989) рэкамендуе пісаць у памянутай назве абодва словы з малой літары: кабинет министров (с. 127). У гэтым выпадку рэкамендацыі даведніка не прытрамліваецца ніхто, у іншых прытрымліваюцца.

Размежаванне ў напісанні такіх назваў праводзілася вельмі паслядоўна, бо яму надавалася важнае ідэалагічнае значэнне. Ідэалагічную накіраванасць правіл правапісу вялікай літары найбольш выразна можна паказаць на прыкладзе напісання назваў вышэйшых пасад і ганаровых званняў СССР. У афіцыйных «Правилах русской орфографии и пунктуации» (выд. другое, стэрэатыпнае, М., 1962, с. 54) чытаем: «Наименования высших должностей и почетных званий в СССР — Председатель Президиума Верховного Совета, Председатель Совета Министров СССР, Герой Социалистического Труда, Герой Советского Союза, Маршал Советского Союза — пишутся с прописных букв», а на с. 62 адносна астатніх назваў гэтага тыпу дадзена наступнае «правіла»: «В текстах официальных сообщений и документов написание наименований должностей, званий, установлений и т.п. с прописной или строчной буквы определяется специальными ведомственными инструкциями». Цяжка нават уявіць, як падобнымі ведамаснымі інструкцыямі маглі карыстацца міжнародныя арганізацыі. З-за падобных правілаў наўрад ці можна было спадзявацца на шырокую распаўсюджанасць пісьмовай рускай мовы як інструмента міжнародных зносін.

У «Правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі» адносна ведамасных інструкцый не гаворыцца нічога. Відаць, яны былі толькі агульнасаюзнымі, і распрацоўшчыкі беларускай арфаграфіі іх не ведалі.

Мяркуючы па даведніку, Д.Э.Разенталь ведаў гэтыя інструкцыі, таму ім карысталіся і працягваюць карыстацца і работнікі друку Беларусі. На с.239 знаходзім: президент: президент Индии, президент Мексики...; но в официальных документах, сообщениях о встречах на высшем уровне: Президент Индии, Президент Мексики...» Шматкроп'е азначае, што спіс можна працягваць, у прыватнасці, і за кошт назвы «прэзідэнт Рэспублікі Беларусь», хоць такое напісанне і стала супярэчыць духу агульнага правіла рускай арфаграфіі.

На аснове афіцыйных правілаў арфаграфіі і даведнікаў любы разнабой у напісанні можна апраўдаць. Таму «Рэспубліка» піша «Кабинет министров», «Звязда» дае падзагаловак: «Выступленне прэм'ер-міністра Міхаіла Чыгіра на ўрачыстым пасяджэнні, прысвечаным 5-й гадавіне Дня незалежнасці Рэспублікі Беларусь». І зусім няясна, ці з'яўляецца афіцыйным дакументам выступленне на ўрачыстым пасяджэнні. А можа ў Беларусі М.Чыгір займае не адну з вышэйшых пасад? Ці і ў нас з'явіліся ведамасныя інструкцыі адносна напісання вялікай літары ў назвах пасад, званняў і ўстанаўленняў? «Народная газета» ў процілегласць «Звяздзе» нават «міністр» піша з вялікай літары. Улічваючы існуючы разнабой у перыядычным друку, варта ўсумніцца ў існаванні падобных патаемных інструкцый.

Якое ж выйсце з гэтага становішча? Як пазбегнуць разнабою ва ўмовах існавання правіл правапісу, якія перасталі адлюстроўваць рэальную практыку? Ясна, што правілы правапісу трэба тэрмінова абнавіць. Гэта і прапанавала Дзяржаўная камісія па ўдакладненні правапісу беларускай літаратурнай мовы, створаная былым Саветам Міністраў Рэспублікі Беларусь. Але ўжо каля года з боку Кабінета Міністраў на выніковы дакумент памянутай камісіі ніякай рэакцыі няма. Гэта азначае, што новае выданне правапісу ў бліжэйшыя месяцы не з'явіцца. Разнабой жа ў напісанні трэба было б спыніць неадкладна.

Таму здаецца, што зараз усе выдавецтвы, а таксама і самі дзяржаўныя органы павінны выкарыстоўваць напісанні, якія сустракаюцца ў тэксце Асноўнага Закона Рэспублікі Беларусь — Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь.

Вось кароткі пералік назваў, якія сустракаюцца ў тэксце Канстытуцыі:

Галоўнакамандуючы Узброенымі Сіламі Рэспублікі Беларусь, Генеральны пракурор Рэспублікі Беларусь, Вышэйшы Гаспадарчы Суд Рэспублікі Беларусь, Вярхоўны Савет Рэспублікі Беларусь, Вярхоўны Суд Рэспублікі Беларусь, Дзяржаўны герб, Дзяржаўны гімн, Дзяржаўны сцяг, Закон аб Кабінеце Міністраў Рэспублікі Беларусь, Кабінет Міністраў Рэспублікі Беларусь, Канстытуцыйны Суд Рэспублікі Беларусь, Кантрольная палата Рэспублікі Беларусь, мясцовы Савет дэпутатаў, мясцовыя Саветы дэпутатаў, намеснік Старшыні Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, Нацыянальны банк Рэспублікі Беларусь, Першы намеснік Старшыні Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, Праграма дзейнасці Кабінета Міністраў Рэспублікі Беларусь, Прысяга Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, Прэзідыум Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь, Прэм'ер-міністр Рэспублікі Беларусь, Рэгламент Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, Савет Бяспекі Рэспублікі Беларусь, Савет Кантрольнай палаты Рэспублікі Беларусь, спецыяльная камісія Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь; Старшыня Вышэйшага Гаспадарчага Суда Рэспублікі Беларусь, Старшыня Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, Старшыня Вярхоўнага Суда Рэспублікі Беларусь, Старшыня Камітэта дзяржаўнай бяспекі Рэспублікі Беларусь, Старшыня Канстытуцыйнага суда Рэспублікі Беларусь, Старшыня Кантрольнай палаты Рэспублікі Беларусь, Старшыня Праўлення Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь, Цэнтральная камісія Рэспублікі Беларусь па выбарах і правядзенню рэспубліканскіх рэферэндумаў.

Што да напісанняў на рускай мове, то тут таксама варта захоўваць правапіс Канстытуцыі, бо апублікаваныя выдавецтвам «Полымя» ў 1994 годзе на беларускай і рускай мовах тэксты Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь з'яўляюцца афіцыйнымі, хоць у рускім тэксце можна знайсці адхіленні ад правілаў рускага правапісу, які дзейнічае зараз. Паколькі руская мова прымаецца ў нас у якасці другой дзяржаўнай мовы, разыходжанні з рускай мовай у Расіі (і не толькі ў напісаннях) непазбежныя. Пра гэта сведчыць гісторыя пісьмовай старажытнарускай мовы Кіеўскай Русі, англійскай мовы ў Вялікабрытаніі і Злучаных Штатах Амерыкі і г.д.

Акадэмік А.І.ПАДЛУЖНЫ.

Беларусы-філолагі

АЎТАР «БЕЛАРУСАЎ»

Яўхім Фёдаравіч Карскі — даследнік славянскіх моваў, заснавальнік беларускага моваразнаўства, нарадзіўся ў вёсцы Лаша каля Гародні 1 студзеня 1861 года. Ён — аўтар блізу 300 навуковых артыкулаў, у якіх даследуюцца нашыя мова, фальклор, рукапісныя і друкаваныя літаратурныя помнікі.

Асноўны ягоны даробак — грунтоўная трохтомная праца «Беларусы». Гэтая энцыклапедыя беларушчыны магла з'явіцца ў выніку сістэматычных пошукаў у бібліятэках і архівах ды рэгулярных, спланаваных вандраванняў уздоўж вонкавых межаў беларускіх дыялектаў. Прыкладам, Я.Карскі даследаваў і перавыдаў ліст хана Залатой Арды Тахтамыша польскаму каралю Ягайлу, напісаны ў 1392 ці 1393 гадах на старой беларускай мове, — і цяпер мы маем яшчэ адзін доказ, што ў XIV стагоддзі наша мова выкарыстоўвалася суседнімі дзяржавамі дзеля дыпламатычнай перапіскі. У 1895 годзе Я.Карскі спецыяльна вывучаў славуты Супрасльскі рукапіс — помнік стараславянскай мовы XI ст., у якім адлюстраваны і асобныя рысы нашай мовы. У сваёй навуковай дзейнасці наогул прафесар Карскі шмат увагі аддаў вывучэнню старадаўніх тэкстаў, напісаных кірыліцай. Пачаткам гэткіх палеаграфічных прац можна лічыць ягоны артыкул «Да пытання пра распрацоўку старога заходнерускага дыялекта», надрукаваны ў Вільні. Цягам часу быў выданы «Нарыс славянскай кірылаўскай палеаграфіі» (упершыню — у 1901 годзе, і перавыданні 1913, 1915 і 1928 гадоў), за які Я.Карскаму была прысуджаная малая Ламаносаўская прэмія.

Неацэнныя навуковыя звесткі сабраў даследнік ў дыялекталагічных вандроўках. Прыкладам, у Сакольскім павеце Гарадзенскай губерні (цяпер тэрыторыя Польшчы) ён занатаваў некалькі рэдкіх асаблівасцяў гаворкі беларусаў з вёскі Жукі, у тым ліку і сэканне: **прасіўса, наліўса, даласа; прасіласо**. Падобныя навуковыя факты далі магчымасць Я.Карскаму скласці «Этнаграфічную карту беларускага племя».

Не ўсё задуманае здзейсніў наш славуты навуковец. Заўчасная смерць 29 красавіка 1931 года застала акадэміка Я.Ф.Карскага пры працы над складаннем картатэкі параўнальнага слоўніка ўсіх славянскіх моваў.

З.С.

Беларускае адраджэнне

Алена ЯСКЕВІЧ,
кандыдат філалагічных навук

Гістарычны крытэрый ужывальнасці слова

Складаны гістарычны лёс выпаў беларускай літаратурнай мове. Напачатку — гэта дзяржаўная мова Вялікага Княства Літоўскага з шырока разгалінаванай функцыянальна-стылёвай сістэмай, затым, у выніку палітыкі паланізацыі больш як на стагоддзе, — выключэнне яе са сферы паўнапраўнага дзяржаўна-грамадскага карыстання і, нарэшце, адраджэнне яе ў новым пісьмова-літаратурным варыянце падзвіжніцтвам культурных дзеячаў XIX—XX стагоддзяў. Невыпадкова таму для беларускай мовы пазнейшага часу так востра заўсёды паўставала праблема аднаўлення пераемнасці паміж старажытнай і новай моўна-кніжнымі традыцыямі. Бо, як сведчыць моўны вопыт, сапраўднае адчуванне нацыянальнага слова яго носьбітамі магчыма толькі з улікам усяго гістарычнага функцыянавання мовы.

Засваенне багаццяў старажытнай мовы, да якога звярталіся ў сваёй творчай практыцы Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч і Францішак Багушэвіч, Янка Купала і Якуб Колас, Максім Багдановіч і Алесь Гарун, пазней Максім Гарэцкі і Уладзімір Дубоўка, Кузьма Чорны, Іван Мележ, Уладзімір Караткевіч (а сённяшняя літаратурная моладзь асабліва), павінна ісці поруч з інтэнсіўным лінгвістычным даследаваннем гэтай праблемы.

Увогуле, моватворчая практыка пісьменнікаў, асабліва літаратурнай моладзі, павінна выверацца лінгвістычнымі даследаваннямі, і мовазнаўца тут можа стаць сапраўдным праваднікам у свет гістарычнага жыцця слова.

І беларускай лінгвістыкай у гэтым напрамку зроблена нямала. Пачынаючы з гістарычнага слоўніка беларускай мовы І.І.Насовіча пад назвай «Алфавітны паказальнік старых беларускіх слоў, выбраных з Актаў, што адносяцца да гісторыі Заходняй Расіі», нашыя мовазнаўцы працягваюць даследаваць і выдаваць гістарычную моўную спадчыну. Намаганнямі Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа ўжо падрыхтавана звыш 10 выпускаў «Гістарычнага слоўніка». Вынікам шматгадовай карпатлівай працы аўтарскага калектыву на чале з У.В.Анічэнкам з'явілася унікальнае выданне — «Слоўнік мовы Скарыны» (1-ы т. — 1977 г., 2-гі т. — 1984 г.).

Трэба адзначыць, што ў апошнія дзесяцігоддзі выпрацоўваецца ўдакладненая лінгвістычная канцэпцыя ў поглядах на гісторыю мовы як сінтэтычную, якая спалучае ў сабе як народна-дыялектычную гісторыю мовы, так і гісторыю літаратурнай мовы.

Так склалася, што пры вывучэнні сучаснага стану літаратурнай мовы часцей за ўсё выкарыстоўваецца сінхранічны (апісальна-геаграфічны) крытэрый, пры даследаванні ж гістарычнай дынамікі слова на першы план выходзіць крытэрый дыяхранічны (гістарычны). Аднак пры стварэнні сінтэтычнай гісторыі беларускай мовы задача спалучэння сінхранічнага і дыяхранічнага прынцыпаў ускладняецца меншай ступенню распрацаванасці апошняга. Праблема заключаецца яшчэ і ў тым, што выкарыстанне гістарычнага крытэрыя не ідэнтычна прымяненню геаграфічна-апісальнага.

Як жа практычна карыстацца гістарычным прынцыпам? Лічыць ужывальнымі ўсе словы, якія зафіксаваны ў старажытных пісьмовых і лексікаграфічных помніках? Тады чаму шматлікія старыя словы выпалі са сферы шырокага карыстання, склалі, па меншай меры, пласт пасіўнай лексікі ў сучаснай літаратурнай мове. Мы разумеем, што для беларускай мовы, якая дайшла да нас у пэўным сэнсе двума рознанакіраванымі шляхамі развіцця, — з архаічным складам лексікі справа няпростая.

Сённяшняя моўная сітуацыя ў рэспубліцы, як паказваюць спрэчкі ў друку, ставіць на парадак дня пытанне аб узбагачэнні мовы сучаснай за кошт старабеларускай з яе высокай культурай функцыянальных стыляў, дасканалай (па тым часе) адцягненай і тэрміналагічнай лексікай, багаццем сінтагматычных (сувязь унутраная) і парадыгматычных (сувязь знешняя слоў у сказе) адносін паміж словамі ў моўнай сістэме.

Праблема выкарыстання гістарычнага крытэрыя ў дадзеным выпадку ўскладняецца працэсамі развіцця мовы, пераходам значнай часткі слоў з цягам часу ў пасіўны запас, увядзеннем шырокага кола новай лексікі.

Зразумела, тымі словамі, што абазначаюць паняцці, якія выйшлі з ужытку, мова ўзбагачацца не будзе. Іншая рэч — словы з доўгай гісторыяй бытавання ў мове, якія абазначаюць існуючыя і ў іншы час паняцці. Як паказваюць навейшыя даследаванні, гэты матэрыял тоіць у сабе патэнцыяльныя магчымасці для ўзбагачэння сінанімікі, антанімікі і іншых вобразна-выяўленчых сродкаў мовы.

Паводле этымалагічных назіранняў, каранёвая сістэма ў працэсе эвалюцыі той ці іншай мовы пераважна захоўваецца, відазмяняецца галоўным чынам у словаўтваральна-марфемным складзе.

Працэс выпадзення слоў у архаізмы ці магчымасць далейшага функцыянавання іх у мове галоўным чынам кантралюецца сістэмай словаўтварэння. Параўноўваючы тыя ці іншыя лексемы старажытнай мовы, мы заўважаем, што адпаведныя словы пачынаюць выпадаць з ужывання таму, што іх марфемна-словаўтваральны склад і сінтаксічныя мадэлі перастаюць быць прадуктыўнымі. Напрыклад, да разраду непрадуктыўных сталі адносіцца наступныя мадэлі:

— дзеепрыслоўі на **-чи** *(просечи, чтучи, говорячи);*

— інфінітывы на **-ти** *(имати, гутарити);*

— дзеясловы трэцяй асобы адзіночнага ліку цяперашняга часу абвеснага ладу з канчаткам **-ет** *(иржавяет, заробляет);*

— дапаўненні ў вінавальным склоне з прыназоўнікам **«над»** пры форме вышэйшай ступені прыметніка ў функцыі выказніка *(што сладшего надъ мед; что сильнейшего надъ льва; над сребролюбца неть горшего).*

Прадуктыўна ўстойлівымі аказаліся такія мадэлі:

— флексійныя формы на — **ого (-его, -ому) - ему** ў прыналежных прыметніках мужчынскага роду адзіночнага ліку *(братового, братовому);*

— канчатак **-ым (-ім)** у месным склоне адзіночнага ліку прыметнікаў, дзеепрыметнікаў і неасабовых займеннікаў мужчынскага і ніякага роду *(у новым, у тым);*

— поўныя прыметнікі ў функцыі выказніка *(быў хворы);*

— канструкцыі з выказнікам, выражаным творным склонам назоўніка або прыметніка *(быў яму слугою, буду табе верным);*

— своеасаблівае дзеяслоўнае кіраванне іменем пры дапамозе прыназоўніка і без прыназоўнікаў *(пайшоў да дому)* і г.д.

Пры адгаліненні беларускай мовы з агульнаславянскага кораня, як вядома, змянілася артыкуляцыйная база мовы, яе фанетыка-фаналагічная, акцэнтна-прасадычная сістэма, у выніку чаго адбыліся зрухі і ў марфалагічнай структуры. Мова эвалюцыяніруе як цэласная сістэма, усімі ярусамі ўнутранай структуры, удасканальваючы сваю марфемную абалонку, таму словаўтваральныя формы, якія сталі непрадуктыўнымі ў беларускай мове, аказаліся прадуктыўнымі ў расійскай ці ўкраінскай.

Такім чынам, праблема гістарычнага крытэрыя практычна звязана з прадуктыўнасцю словаўтваральных мадэляў. І ўзбагачэнне сучаснай беларускай мовы праз выкарыстанне жыццяздатных элементаў старабеларускай мовы павінна адбывацца з улікам таго, з'яўляецца прадуктыўнай ці непрадуктыўнай пэўная словаўтваральная мадэль. У цэлым жа гістарычны крытэрый вельмі неабходны, без яго апісальна-геаграфічны метад будзе заставацца заўсёды недастаткова абгрунтаваным, няпоўным.

Уражанні

«Гэта крык, што жыве Беларусь»

Усе мы зараз з'яўляемся сведкамі нахабнага прыніжэння беларускай мовы ў Рэспубліцы Беларусь. Пасля ганебнага рэферэндуму, які «ўраўняў» правы расійскай і беларускай моў, наша родная мова зноў стала жабрачкаю, падчаркаю ў расійскай мовы. Дзе нам, беларусам, зараз можна пачуць роднае слова, калі нават беларускі тэлевізійны канал «акупавала» мова-суседка? Ды і хто, скажыце, будзе паважаць нашы нацыянальныя святыні, нашу гаворку, калі мы самыя яе не паважаем? Мы — беларусы, якім адкрылі вочы, далі зрок і свядомасць за 5 гадоў нашага нацыянальнага адраджэння, павінны душыць у сабе жывое дзіця беларускасці, нацыянальнага духу? Або мы павінны крычаць і сцякаць крывёю? За што карае нас Бог? Чаму роднае наша слова, якое толькі-толькі дало дружныя ўсходы, павінна быць знішчана, затаптана, аплявана? Няўжо пераможуць зло, несправядлівасць і подласць, як гэта было ўжо не раз? Колькі іх, пакрыўджаных беларусаў-інтэлігентаў, на якіх налялілі таўро маўчання і якія да сівых гадоў нясуць гэты пакутны крыж? Яны вешчуны, яны прарокі, яны святыя мучанікі, якія пакутавалі шмат за свой край!

У 1993 годзе выдавецтва «Мастацкая літаратура» выпусціла ў свет зборнік вершаў нашага слонімскага паэта Васіля Супруна «Крык». Гэта той голас, які захлынаецца ў душах шмат каго з нас. Толькі даносіцца ён з далёкіх пяцідзесятых, са сталінскіх лагераў, з-за калючага дроту Варкуты і Інты. Невялічкая кніжка паэзіі сцвярджае і славіць веліч чалавечага духу, светлую любоў да Бацькаўшчыны і вернасць нацыянальным святыням. У далёкім 1947 годзе, калі Васілю Супруну споўніўся 21 год і ён працаваў дырэктарам школы, юнака арыштавалі і прыгаварылі да 25 год зняволення (адсядзеў 9 гадоў). Ды арышт пёк душу і выклікаў справядлівы пратэст супраць беззаконня. Паэт напіша:

Ці ж вінаваты я ў тым, што радзіўся
сынам крывіцкай зямлі,
што перад гвалтам чужым
не хіліўся,
ганьбу на край свой не ліў?

Малады і высакародны, велічны і бяздольны, ён разумеў, што жыццё маладое ідзе па краёчку магіл, што плаціць ён спаўна «за любоў да свайго здратаванага краю». І там, у бараках Інты, крывавы месяц здаваўся «сярпом смерці над галавой». Ды, відаць, Беларусь не кідае сваіх верных сыноў, дае ім сілы змагацца і выстаяць:

О, Беларусь!
На чужыне далёкай,
калі задыхаўся я ў шахтах Інты,
калі ў паняверцы гібеў адзінока, —
цяплом і надзеяю цешыла Ты.

(«О, Беларусь»)

Так, любоў да Бацькаўшчыны — гэта наша цяпло і надзея душэўная. Нішто не пераможа любоў, нішто. Яна ў нас святая, адзіная. Мову ж нашу, пакрыўджаную і занядбаную, мы любім яшчэ больш, шчыра. Але паслухаем паэта:

Мова і тая, як наймічка хілая,
выжыта з хаты на прызбу вясковую.
Спадчыну ж нашу прысвоілі сілаю
суддзі-суседзі ў гадзіну суровую.

(«Горкая праўда»)

Можна зразумець Васіля Супруна, чаму першы раздзел яго кнігі мае назву «Боль». Гэты святы боль напаўняе і нашы сэрцы. Ды адно ўратаванне, яно — ад Бога. Вось чаму малітвай гучаць радкі:

Дай нам магутнасць, адзінства і сілы,
каб адрадзіць і падняць Беларусь,
што зацкаванай над самай магілай
моўчкі стаіць, б'е паклоны камусь.

(«Благанне»)

Па свайму духу паэзія В.Супруна блізкая творам М.Багдановіча, аб гэтым сведчаць назвы вершаў «Санет», «Трыялет», «Пагоня». Здаецца, мы чуем прарочыя словы Максіма, што край наш прачнецца, «рынецца» уперад, як крыніца, каб вымыць чужы бруд з нашых душ, ачысціць іх і зрабіць узвышанымі і любячымі. І гэта дапамагае адчуць «Пагоня» В.Супруна:

Ад звону мячоў і каваных падковаў
Праклятая цемра бляднее, дрыжыць,
І родная мова, бацькоўскае слова
Праз сметнік чужы прарастае,
каб жыць.

(«Пагоня»)

Сімвалічна ўспрымаюцца назвы другога і трэцяга раздзелаў кнігі В.Супруна — «Надзея» і «Доля». Тут лірычны герой паэта — мудры і шчыры дарадца, страсны прамоўца і ўсхваляваны закаханы. Як зразумелы нам сэнс наступных радкоў:

Камусь патрэбна, каб нашы дзеці
Не зналі роду свайго і мовы
І каб лічылі, што ў цэлым свеце
Гучыць найгоршым іх маці слова.

(«Мы помніць мусім»)

Але паэт папярэджвае нас аб тым, што, адмаўляючыся ад сваёй мовы, беларусы перакрэсліваюць сваю гісторыю, спадчыну, робяць сябе людзьмі без памяці, без вечнасці, без традыцый і святых законаў продкаў.

Наша гісторыя —
сметнік загадак,
Дбайна прысыпаны пылам
хлуслівасці.

(«Горкая праўда»)

Бадай, адзіным камертонам, якім вымяраецца праўда жыцця, з'яўляецца душа паэта. А яна здольна не толькі гнеўна пратэставаць і сумаваць, яна ўмее так прыгожа кахаць:

Зоранька любая,
шчасце адзінае,
радасць, надзея, жаданне і лёс,
шчырасць і вера мае лебядзіныя,
знай,
што кахаю да слёз.

(«Мроя»)

З чым можна параўнаць паэтычнае слова? Паэзія В.Супруна нагадвае ўдар перуна, магутны рык зубра. Ён моцны сваёй перакананасцю ў той справе, якой самаахвярна служыць усё жыццё. Гэтая справа — беларушчына. Яна выбірае самых лепшых, таленавітых, верных і стойкіх. Такая яна, Беларусь; каля сябе трымае самых адданых і любячых.

...каранямі асілкі трымаюцца,
сокі з зямелькі бяруць.
Тыя ж, што глебы і роду цураюцца
з собскай пагарды памруць.

(«Дуб і ручай»)

Зборнік Васіля Супруна «Крык» дапамог мне адказаць на многія пытанні сучаснасці. Адно бясспрэчна — як нельга пахаваць душу чалавека, так нельга знішчыць і яго мову — «адзенне гэтай душы».

Таццяна ТРАФІМЧЫК-ДУНАЙ,
настаўніца школы № 10 г.Слоніма,
старшыня гарадскога Таварыства
беларускай мовы.

Набыткі мовазнаўцаў

У Інстытуце мовазнаўства імя Якуба Коласа складаецца чарговая акадэмічная справаздача. Яна сведчыць, што, нягледзячы на цяжкія фінансавыя варункі, інстытут працягвае плённа працаваць. Так, сёлета завершана праца над грунтоўным «Політэхнічным руска-беларускім слоўнікам» аб'ёмам 135 аўтарскіх аркушаў. Здадзены ў выдавецтва «Беларуская энцыклапедыя» аднатомнік «Тлумачальны слоўнік беларускай мовы». Ягоны аб'ём — 175 аўтарскіх аркушаў. Выданне гэтага слоўніка важнае, — бо ён адначасова і досыць грунтоўны, і больш даступны па кошце чытачу, чымся шматтомнае дарагое выданне. Рыхтуецца чарговы, 3-ці, том «Лексічны атлас беларускіх народных гаворак», том «Агульнаславянскага лінгвістычнага атласу». Завяршаецца і яшчэ адна навуковая тэма — праца па складанні «Слоўніка мовы «Нашай нівы». Сярод набыткаў навукоўцаў — даследаванне «Параўнальная фанетыка ўсходнеславянскіх моў». Падрыхтаваны 14-ы выпуск (14-я кніга) «Гістарычнага слоўніка».

На жаль, з прычыны фінансавых цяжкасцяў прыпынена выданне этымалагічнага слоўніка. Але рыхтуецца аднатомны этымалагічны слоўнік, які будзе разлічаны не толькі на спецыялістаў, але і на ўсіх, хто цікавіцца гісторыяй нашай мовы. Аддзел беларуска-расійскіх моўных сувязяў сёлета мае на сваім рахунку цыкл працаў, прысвечаных параўнанню беларускай і расійскай моў. Завяршаецца таксама праца над акадэмічнай граматыкай беларускай мовы. Выданне надзвычай патрэбнае: папярэднія граматыкі, што выйшлі ў 1962 і 1985 гадах, мелі невялікія наклады і не могуць задаволіць чытацкага попыту. Галоўная цяжкасць для інстытута — недастатковае фінансаванне. Працы, і цікавыя, і патрэбныя, робяцца, але як давесці іх да зацікаўленага чытача, калі, напрыклад, выдавецтва «Беларуская энцыклапедыя» за выданне аднаго лексічнага атласу патрабуе 700 мільёнаў рублёў? Гэтая лічба суадносная з агульным бюджэтам інстытута...

Тым не менш, мовазнаўцы працуюць, прыходзяць новыя маладыя спецыялісты... Пра асноўныя навуковыя тэмы інстытута, працу над цікавымі выданнямі «Наша слова» будзе падрабязней расказваць чытачам на старонках сваіх наступных нумароў.

Н.К.

Музей народнай медыцыны

у вёсцы Стральнова Іванаўскага раёна створаны па ініцыятыве былой настаўніцы сярэдняй школы, а зараз пенсіянеркі Марыі Васільеўны Ламаносавай.

На Палессі людзі ва ўсе часы лекаваліся зёлкамі і пладамі дрэваў. Дапамагалі хворым і замовы, што перадаваліся з пакалення ў пакаленне. У экспазіцыі музея і сабраныя ўсе вядомыя ў акрузе рэцэпты настояў, адвараў, мазяў. Тут больш за 100 узораў розных лекавых раслінаў, кнігі па народнай медыцыне, што выйшлі ў розныя часы. Пры музеі працуе клас народнай медыцыны, дзе 15 вучняў Стральноўскай школы знаёмяцца з сакрэтамі мясцовых зеляроў. Гурткоўцы сабралі кнігу замоваў ад хвароб.

На здымку: Марыя Васільеўна Ламаносава з навучэнцамі класа народнай медыцыны ў адной з шасці залаў музея.

Фотаздымак Рамана КАБЯКА, БелТА.

Дом літаратара

11 студзеня чацвер	Фальклорная калядная праграма народнага самадзейнага калектыву «Карагод» з Дзяржынска	18.30 Вялікая зала
18 студзеня чацвер	Прэм'ера лірычнай кінакамедыі рэжысёра Міхася Пташука «Игра воображения»	18.30 Вялікая зала
24 студзеня серада	Секцыя паэзіі	15.00 Канферэнц-зала
25 студзеня чацвер	Сумеснае пасяджэнне секцыі перакладу з беластоцкім выдавецтвам «ОРТДРУК»	14.00 Канферэнц-зала
25 студзеня чацвер	«Гарцуе неаб'езджаны Пегас». Творчая вечарына пісьменніка-парадыста Георгія Юрчанкі	18.30 Вялікая зала
26 студзеня пятніца	Секцыя літаратуры для дзяцей і юнацтва	15.00 Канферэнц-зала
31 студзеня серада	Сустрэча з паэтамі — дэлегатамі Арганізацыі Аб'яднаных Нацый	18.30 Вялікая зала

Сардэчна запрашаем!
г.Менск, вул.Фрунзе, 5.
Тэл.: 36-09-09.

І смех і грэх

Пачутае «У Лявона»

Пасля навагодняга свята бывальцы шынка распавядалі пра чутае і бачанае.

Па хвалях

Лёля, якая пабывала на Святой зямлі, сяброўцы:

— І вось, дарагая, аднойчы захацелася мне паплаваць на лодцы. Падыходжу да лодачніка і пытаюся, колькі гэта будзе каштаваць. А ён — сто долараў. Сто долараў за тое, каб паплаваць у лодцы? Але ж, — адказвае ён мне, — гэта тое славутае возера, якое Езус перайшоў па хвалях.

— І што ты зрабіла?

— Я яму сказала, што пры гэткіх цэнах чын Божага сына мяне не дзівіць.

Каб адвучыць

— А вось паслухайце, што я чуў на мытні, — распавядае госць шынка сябрам. — Да чаго толькі людзі не дадумаюцца! Ведаеце, да адной маладой пары з малым хлопчыкам стаў прыдзірацца мытнік, бо яны зашмат везлі цыгарэтаў.

— Скрынка — вам, скрынка — мужу, а трэцяя?

— Для сына!

— І Вы дазваляеце яму курыць у такім узросце?

— А што зробіш, трэба ж неяк адвучыць яго ад гарэлкі.

Кантрыбуцыя

Маладзіца з'яўляецца ў шынку з новай брошкай і пярсцёнкам.

— О, якія прыгожыя цацкі! — дзівіцца яе сяброўка. — Гэта падарунак пад Новы год?

— Не, гэта кантрыбуцыя з нагоды перамогі.

Нарэшце

— Нарэшце мне ўдалося знайсці спосаб, як адвучыць мужа грызці пазногці.

— Што ж ты прыдумала?

— Я хаваю ягоную штучную сківіцу.

Пародыі

Янусь МАЛЕЦ

У вобразным фраку

Вокны завешу марозам.
Вечар цішком падкуплю.
....
З неба дастану завей.
Алесь БАДАК. Зборнік «Будзень».

(Адпусціў на волю ўсе вятры...
....
я люблю глядзець поначы ў Вочы Савы
Міхась СКОБЛА. Зб. «Вочы Савы».

І душу апрануў у святыя нябачныя рызы....
....
у хаце сава жыла
я помню яе вочы
Віктар ШНІП. Зб. «Шляхам ветру».)

Вобразаў хвацкіх натворыш,
Як апаэзіцца твар,
Грудзі задыхаюць творам,
Сэрца ахопіць пажар.
Будзень абрынецца святам,
Як прынясу табе з руж
Тоўсты букет плагіяту —
Ты яго толькі не руш!
Кволы ён, крохкі, бо штучны,
Гэта — як з ветру сіло,
Гэтак і Шніп адчыбучваў,
Гэта і ў Скоблы было.
Нехта з іх зборнік адбухаў,
Шляхам, мо ветру, назваў,
Хтосьці ж той вецер падслухаў —
«Вочы Савы» напісаў.
Горкая доля паэтаў —
Лезці ў адзін модны фрак!
Здолеў сказаць вам пра гэта
Малец, у сэнсе — Бадак.

Дэтэктывы

Следства паказала...

Гэта здарылася зусім нядаўна. Прыйшоўшы з выхаднога дня ў свой родны пакойчык пад № 1002, што на дзесятым паверсе, мне кінуўся ў вочы невялікі разбой на маім пісьмовым стале. А папраўдзе нават і не разбой, а проста якісь глум з «Беларускага гістарычнага часопіса», які ляжаў зверху, завяршаў стос маіх папераў, быў яго ўкрасай. І гэта сказана не дзеля прыгожага слоўка. Часопіс, яго вокладка, назва і напраўду прыгожа аздоблена. Прываблівы мастацкі шрыфт скарынаўскага кшталту. Але якраз гэта было ўсё папсавана, нібы хто цвіком ці ручкай павыкалупліваў літары.

Мы з каляжанкай доўга ламалі галаву: хто б гэта мог папсаваць часопіс. І доўга ні да чаго не маглі дадумацца. Падумалася, пацук хіба які ўбіўся. Але чаму толькі літары папсаваў? Чым яны ўпадабаліся пацуку, а не якая іншая аздоба? Разгадка на ўсе пытанні прыйшла на схіле дня. Спатрэбілася друкаваная машынка. Але яна таксама чамусьці не хацела працаваць: маторчык гурчаў, а літары не выбіваліся. І тут мы з каляжанкай заўважылі на стосіку з машынкай белыя плямкі, — вось як птушка напэцкала.

Успомнілі, што на выхадны дзень акно ў пакойчыку пакінулі прыадчыненае і ў яго, мабыць, заляцела птушка. Пэўна, сінічка, і тут яна сабе бавілася, як ёй хацелася. Нагадаем, уся зямля ў гэты дзень была заснежаная, выпаў першы снег. Але чаму яна толькі літары паклявала?

І на гэта адказ знайшоўся. Літары ў назве часопіса былі замаляваны ў чырвонае, і птушка прыняла іх за ягады рабіны ці каліны — і давай іх кляваць. І ўсе расклявала. Адна толькі «Пагоня» ў літары «о», як гэта нядзіўна, засталася цэлая, хоць і яна таксама падфарбаваная ў чырвань.

Вось якая незвычайная прыгода надарылася сёлета з першым нумарам «Беларускага гістарычнага часопіса» за 1995 год, на дзень Кастрычніцкай рэвалюцыі, сёмага лістапада.

«Беларускі гістарычны часопіс» чытаюць нават птушкі!

У старых фаліянтах

Героі анекдотаў з кнігі Ежы Зарубы «Успаміны бывальца» — мастак Вітольд Леангард і пастаўшчык сукна (лібэрыяў) для двара Патоцкага, кравец з Яблоны Бурбінскі.

Гэты свет і гэтыя порткі

Бурбінскі пасля зняцця меркі сказаў прыйсці праз тыдзень. Калі ж у прызначаны тэрмін Леангард з'явіўся на прымерку, Бурбінскага не было. Ён маліўся ў сінагозе.

— Няхай пані скажа мужу, што я прыйду праз тыдзень і каб нагавіцы былі ўжо гатовыя.

Праз тыдзень была тая самая гісторыя. Порткі не пашытыя, Бурбінскі — у сінагозе. Калі ж і праз тыдзень набожны кравец яшчэ не скончыў порткі, ашалелы Леангард выцягнуў яго з сінагогі і кажа:

— Які ты, Бурбінскі, дурань. Ты пэўна сабе думаеш, што пан Бог не мае іншай работы, каб толькі сачыць за тым, молішся ты ці не. Нічога падобнага. Пан Бог глядзіць на зямлю і кажа: «Што, той лайдак Бурбінскі яшчэ не пашыў нагавіцу для пана Леангарда?»

Пасля гэткай размовы порткі былі гатовыя назаўтра ж. Калі Леангард напрануў іх, то сказаў:

— Нагавіцы добрыя, але паглядзі, Бурбінскі: пан Бог стварыў свет за шэсць дзён; а Бурбінскаму на шыццё нейкіх дзвюх калашын спатрэбіўся цэлы месяц.

— Так, — адказвае кравец, — але няхай пан паглядзіць на гэты свет і на гэтыя порткі.

Апошнія хвіліны

Стары купец Рабіновіч ляжыць на смяротным ложы. Каля паміраючага сабралася ўся сям'я. Згасаючым поглядам Рабіновіч аглядае ўсіх і шэптам пытаецца:

— Сара, мая каханая жонка, ты тут?

— Тут, тут.

— Хаім, мой першародны сыне, мой найбліжэйшы памочнік у гаспадарцы, ты тут?

— Тут, тата, тут.

— Дачка мая, Лея, ты — тут?

— Тут, тата.

Купец з астатніх сілаў уздымаецца і крычыць:

— А хто пільнуе гаспадаркі, халера?!

Праклянцці людскія

Каб ты меў сто палацаў. У кожным палацы сто паверхаў. На кожным паверху сто пакояў. У кожным пакоі сто ложкаў. І каб халера цябе кідала з аднаго на другі і каб ты здохнуць не мог.

* * *

Каб ты быў, як радыска — рос галавою ў зямлю і каб цябе чэрві елі.

* * *

Каб ты быў, як лямпа. Удзень, каб вісеў, уначы, каб гарэў, а наранні гас.

Пераклад з польскай Алега ДЫШЛЕВІЧА.

Сказана

Што ёсць варварства

Этапы варварства: спачатку знішчаюцца тыя, хто стварае каштоўнасці. Затым убіраюць тых, якія ведаюць сапраўдную цану гэтым каштоўнасцям, а таксама ведаюць, што менавіта знішчаныя раней людзі іх стваралі. Канчатковае, сапраўднае варварства пачынаецца ў той момант, калі губляецца здольнасць да ацэнак, калі ніхто ўжо не разумее, што ўчыненае ім — і ёсць варварства.

Абяцанкі-цацанкі

Усё тут базіруецца на нейкім прынцыпе асіметрычнасці, гэта значыць кіруючая сістэма абяцае, што апраўдае сябе калі-небудзь (малюючы ўсеагульнае шчасце ў будучым), але ад цябе патрабуе, каб ты ўжо сёння даказваў уладам сваю лаяльнасць і стараннасць. Такім чынам, ты звязаны абавязацельствамі, а сістэма ад іх зусім свабодная.

Рышард КАПУСЦІНСКІ. Лапідарый.

Заснавальнік: ТБМ імя Ф.Скарыны.

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220029, г.Менск, вул.Чычэрына, 1. Тэлефон: 33-17-83.

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ:
Эрнэст Ялугін — галоўны рэдактар, Лявон Баршчэўскі, Янка Брыль, Анатоль Бутэвіч, Вінцук Вячорка, Віктар Гайсёнак, Радзім Гарэцкі, Ніл Гілевіч, Аляксей Глушко, Сяргей Запрудскі, Анатоль Клышка, Уладзімір Ламека, Зміцер Санько, Яўген Цумараў, Генадзь Цыхун, Віктар Шніп.
Адказны сакратар Здзіслаў Сіцька.

Аўтары надрукаваных матэрыялаў адказваюць за дакладнасць фактаў і іншых звестак. Пункт гледжання аўтара можа не адпавядаць меркаванню рэдакцыі. Рукапісаў рэдакцыя не рэцэнзуе і назад не вяртае.

Індэкс 63865. Замова 90

Друкарня выдавецтва «Беларускі Дом друку». 220041, г.Менск, пр.Ф.Скарыны, 79.
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Наклад 3970 паасобнікаў.
Падпісана ў друк 8.01.1996 г. у 15 гадзін.